

SVĚT v nákupním košíku

Případové studie dopadů spotřeby na rozvojové země

SVĚT V NÁKUPNÍM KOŠÍKU

Vydala Společnost pro Fair Trade v roce 2010
Případové studie dopadů spotřeby na rozvojové země

Ilustrace: Jan Plšek
Editorka: Michaela Rychtecká
Autoři textů: Adam Čajka (Cizí konflikty o naše suroviny), Michaela Čermáková (Obchod s černým zlatem)
Petra Kušková (Zelené zlato versus černá krev, Špinavé dno hi-tech společnosti aneb jak končí naši elektroničtí miláčci)
Michaela Rychtecká (Kakao sedmkrát týdně, Kdo vyrobil třetí ručník zdarma?)
Luděk Štěrba (Prales na talíři, Příjemná bavlna a nepříjemný bavlník)
Jazyková úprava: Lucie Krejčí
Sazba: Miroslav Švejda

1. vydání, Brno 2010

Společnost pro Fair Trade, o. s.
Kounicova 42, Brno 602 00
T: +420 543 214 002, +420 530 345 498
E: office@fairtrade.cz
www.fairtrade.cz
www.svetvnakupnimkosiku.cz

Obsah

1. Obchod s černým zlatem
2. Kakao sedmkrát týdně
3. Zelené zlato versus černá krev
4. Špinavé dno hi-tech společnosti
5. Cizí konflikty o naše suroviny
6. Prales na talíři
7. Kdo vyrobil třetí ručník zdarma?
8. Příjemná bavlna a nepříjemný bavlník

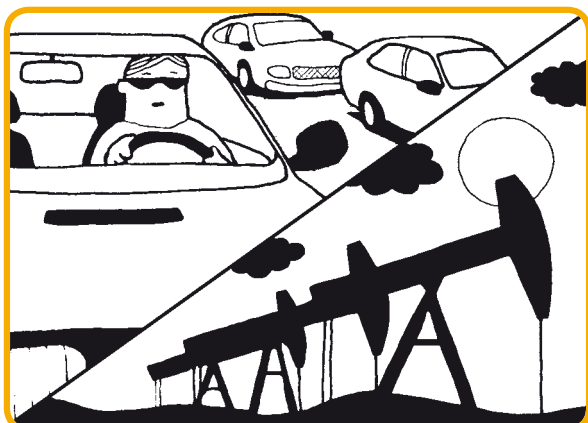
Milí čtenáři,

do rukou se vám dostává publikace Svět v nákupním košíku, která představuje příběhy lidí a oblastí na Zemi, jež jsou nějakým způsobem ovlivněny spotřebou zboží. Naše spotřeba, ač se odehrává na určitém místě uprostřed Evropy, má dalekosáhlé dopady na země velmi vzdálené. Jednotlivé příklady problematického vlivu spotřeby na rozvojové země jsou tu představeny v kontextu právě té naší spotřeby – jak moje ranní káva a každodenní čištění zubů souvisí s kácením pralesů v Chile či s chudobou ve Vietnamu?

Případové studie, jež jsou v textech vyznačeny, mohou velmi dobře posloužit i těm z vás, kteří pracujete s dětmi, žáky či studenty. Hotové texty se hodí jako podklad k diskusi, základ rolových her či jako materiál pro různé metody čtení a kritického myšlení. Texty jsou navíc doplněny fotografiemi a informacemi, které konkrétní příklady uvádějí do globálního kontextu. Inspirativní mohou být i obrázky komixu.

Za kolektiv autorů vám přeji, aby vás přečtené texty obohatily a třeba i inspirovaly k tomu, abyste se sami zasadili o lepší svět. Jak na to? Několik nápadů najdete na konci jednotlivých kapitol. Důležité ale je, abyste věděli, že i ve vašem nákupním košíku je celý svět.

Michaela Rychtecká

OBCHOD S ČERNÝM ZLATEM

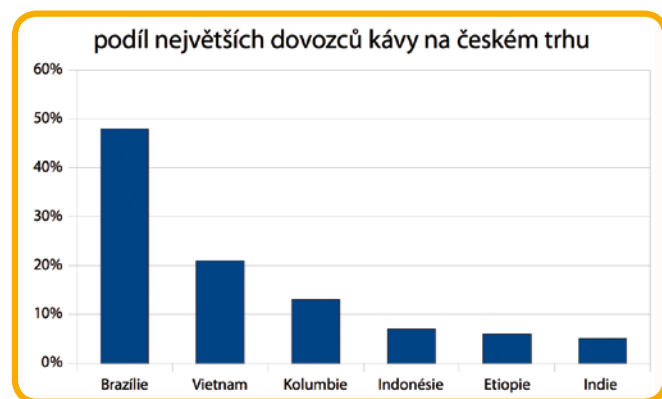

V roce 1986 z každého dolaru utraceného při obchodu za kávu doplynulo do rozvojových zemí sedmatřicet centů, o patnáct let později to už bylo pouhých dvanáct centů. Věděli jste ale, že pěstitel kávy z ceny dostane pouze dvě až osm procent? Když si tedy v České republice koupíte čtvrtkilový balíček kávy za padesát korun, jejímu pěstiteli připadne z této sumy dostane v lepším případě pět korun (když jsou ceny kávy relativně slušné, jako tomu bylo v roce 2009), v horším případě jen dvě koruny (jako v roce 2002 v době hluboké krize v obchodu s kávou).

Na produkci kávy je závislých asi pětadvacet milionů pěstitelů z rozvojových zemí. Pěstování kávy je doménou zhruba osmdesáti rozvojových států jižní polokoule – přibližně sedmdesát procent kávy se dováží ze států Střední a Jižní Ameriky, dvacet procent z Asie a deset procent z Afriky. Vůbec největším producentem kávy na světě je Brazílie, následovaná Vietnamem a Kolumbií.

Pro některé z nejméně rozvinutých států představuje produkce a vývoz kávy (či dalších primárních plodin) dokonce většinu zahraničních příjmů (například v Burundi 80 %, v Etiopii 67 %, v Ugandě 55 %)¹.

„Černý“ trh

Od padesátých let dvacátého století však dochází k neustálému snižování cen primárních komodit. V případě kávy je pokles patrný od začátku devadesátých let, kdy přestala platit dohoda o kávě – International Coffee Agreement (ICA), která zajišťovala relativně stabilní ceny pomocí systému vývozních kvót.

V devadesátých letech pak vstoupily na trh nové pěstitelské státy v čele s Vietnamem. Produkce kávy prudce stoupla a její výkupní cena klesala – oproti polovině osmdesátých a devadesátých let dokonce až o sedmdesát procent.

Ve snaze zvýšit příjmy z kávy se pak pěstitelské státy předháněly v množství produkce, což vedlo k masivní nadprodukcí kávy, dalšímu stlačování cen a následnému snižování příjmů států i jednotlivých pěstitelů.

Příjmy velkých zpracovatelských firem na rozdíl od příjmů pěstitelských států a drobných pěstitelů rostly.

International Coffee Agreement

ICA byla obchodní dohoda vniklá na půdě OSN, pomocí níž se v šedesátých až osmdesátých letech snažily exportní státy ve spolupráci se státy konzumentskými snížit nestálost mezinárodních cen kávy. Dohoda zahrnovala především koordinaci produkce jednotlivých států k nastolení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou, a to pomocí systému exportních kvót: pokud cena kávy vzrostla nad určitou hranici (například snížením množství kávy na trhu, způsobeným nepřízní počasí), byly kvóty pozastaveny. Došlo-li opět k poklesu cen, byly kvóty zase obnoveny. ICA mimo jiné zajišťovala i kontroly kvality a původu kávy a kontrolu množství zásob kávy.* Zejména kvůli vzrůstajícímu vlivu liberalizace a vlivem nadšení pro volné trhy došlo na sklonku osmdesátých let k odstoupení předních členů (USA, velkých zpracovatelů i pěstitelů) od kávové dohody, následně k omezení moci dohody a k rozpadu kvótních omezení.**

* History of International Coffee Organisation. [online] Dostupné z: <http://www.ico.org/history.asp>.

** Luttinger, N. – Dicum, G.: The Coffee Book – Anatomy of an Industry from Crop to the last drop. Canada 2006, s. 90–95.

1 Charveriat, C.: Bitter Coffee: How the Poor are Paying for the Slump in Coffee Prices. May 2001, s. 11. [online] Dostupné z: <http://www.maketradeair.com/en/assets/english/BitterCoffee.pdf>.

Podle odhadu britské nevládní organizace Oxfam měla společnost Nestlé v přímém důsledku nízkých výkupních cen kávy v roce 2002 o jednu miliardu dolarů vyšší zisk a pro své akcionáře vydělala osm korun a padesát haléřů z každé stokoruny tržeb.

Rozpad regulačních mechanismů v roce 1989 totiž vedl k symbolickému předání „regulace“ trhu s kávou do rukou nadnárodních společností, které se staly dominantní silou v celém sektoru. Není proto divu, že došlo k rychlému přesunu peněžní hodnoty kávy do zemí, kde se káva pouze konzumuje. Díky tomu přibližně dvacet procent z ceny zůstane v zemi produkce a zbylých osmdesát procent plyne do konzumentské země, z větší části právě nadnárodním zpracovatelským firmám.²

Jak hodně milují kávu Češi?

A jak je to s kávou u nás? Česká republika patří mezi konzumentské země s průměrnou spotřebou kávy čtyři kilogramy na osobu za rok (údaj z roku 2008), a v Evropě se tak řadí mezi její skromnější pijany. Nejčastěji pijeme kávu z Vietnamu (45 %), Brazílie (12 %), Indonésie (9 %), Kolumbie a Peru (kolem 5 %).

Ještě před patnácti lety bylo pro Čechy v podstatě nemyslitelné ochutnat kávu z Vietnamu, jenž je v současnosti naším největším dovozcem.³

Čím je káva pro Vietnam a Vietnam pro kávu

Přestože se káva ve Vietnamu pěstuje už od poloviny devatenáctého století, na trhu s kávou je Vietnam nováčkem. V nejúrodnější provincii Dak Lak, která se nachází v centrální pahorkatině, se začala ve velkém měřítku pěstovat až v druhé polovině dvacátého století.

Vysoké ceny kávy v roce 1994 (které vzrostly kvůli špatnému počasí a následné malé úrodě kávy v Brazílii) přilákaly do provincie Dak Lak na čtyři sta tisíc lidí a podnítily místní zemědělce k přechodu k monokulturnímu pěstování kávy. Rozvoj „kávové horečky“ rozdmýchávala i vietnamská vláda, a to liberalizačními reformami z přelomu osmdesátých a devadesátých let.⁴ Díky nim se vietnamská produkční plocha pro pěstování kávy zvýšila více než dvacetkrát a produkce více než osmdesátkrát, a Vietnam se tak během dvaceti let stal druhým největším producentem kávy na světě.

Čím je káva pro pěstitele?

S trochou nadsázky můžeme říci, že vším. Pěstitelé v provincii Dak Lak mají převážně rodinné farmy s poli o rozloze přibližně jeden hektar a díky podpoře vlády a správné reakci na tržní signály z poloviny devadesátých let zaměřili svoji produkci výhradně na kávu.

² Více o řetězci hodnot v kávovém sektoru: Luttinger, N. – Dicum, G.: The Coffee Book – Anatomy of an Industry from Crop to the last drop. Canada 2006.

³ Výpočty Společnosti pro Fair Trade podle údajů Českého statistického úřadu (www.czso.cz). Do kalkulace byly zahrnuty i příslušné dopočty podle údajů z dovozu do zemí, odkud je k nám káva reeexportována (Německo, Nizozemí, Francie a další).

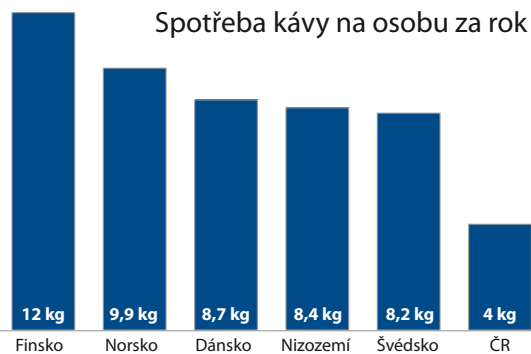
⁴ D'haeze, D. et al.: Environmental and socio-economic impacts of institutional reforms on the agricultural sector of Vietnam Land suitability assessment for Robusta coffee in the Dak Gan region. Agriculture, Ecosystems and Environment 105, s. 59–76, 2005.

Dramatické snížení odměn

*Na sklonku roku 2000 si malý pěstitel v regionu Kilimandžáro v Tanzanii vydělal za celoroční úrodu (přibližně dvě stě kilogramů kávových bobů) pouhých šedesát dolarů, což odpovídá šestnácti centům na den. Tento obnos nedostačuje ani na pokrytí základních životních potřeb rodiny, ani na zajištění lékařské péče či vzdělání pro děti.**

* GB OXFAM. The Coffee Market – a Background Study. 2001. [online] Dostupné z: <http://www.maketradeair.com/assets/english/CoffeeMarket.pdf>.

Spotřeba kávy na osobu za rok

Ceny, které v letech 1995–1999 vylétly strmě nahoru a pomohly v provincii snížit chudobu, se však na přelomu milénia propadly až na čtyřicetileté minimum.⁵

Zatímco produkční náklady na kilogram kávy se v provincii Dak Lak pohybují přibližně okolo osmi tisíc vietnamských dongů (VND) za kilogram (asi osm korun), výkupní ceny v hubeném roce 2002 klesly na čtyři tisíce dongů, tedy na polovinu produkčních nákladů.

Nízké ceny kávy měly za následek obrovský nárůst chudoby v provincii (ta dnes podle OSN činí 21 %⁶). Mnozí pěstitelé byli nuceni tisíce hektarů kávových plantáží zničit a začít pěstovat výnosnější plodinu, aby byli schopni pokrýt náklady na život a zároveň splácet půjčky, které v „dobrych“ letech dostali na založení kávových plantáží.

Obecně se dá říci, že chudší rodiny jsou na tom stále hůře. Jedná se často o mladé rodiny s malými dětmi, jež nemají našetřený žádný kapitál z doby lepších cen. Nejchudší rodiny obvykle nemají v hospodářství dobytek a jejich děti opouštějí školu dříve, než dokončí základní vzdělání. Často neexistuje jiné východisko a děti musejí pracovat jako námezdné síly.

Dalším problémem v provincii je nedostatek potravin. Většina domácností ještě pamatuje doby, kdy ceny kávy byly vyšší a jeden kilogram kávových zrn bylo možné vyměnit za pět i více kilogramů rýže. Po snížení výkupních cen kávy ale kilogram kávových zrn spadl na jeden kilogram rýže, a mnoho rodin pěstitelů kávy tak začalo pociťovat nedostatek potravin. Jak poznamenal jeden z pěstitelů, „*bohatí se stali střední třídou, střední třída klesla do chudoby a chudí do hladu...*“ V současnosti najdeme v provincii přibližně 45 % domácností bez dostatečného přístupu k jídlu, 66 % je zadluženo a 45 % má některé své členy kvůli nedostatku práce v zahraničí.⁷

Kde je zakopaná cena

Pěstitelé svoji úrodu neprodávají exportním firmám přímo, ale využívají služeb překupníků, kteří vytvářejí jakýsi tržní most – místní pěstitelé informují o cenách na trhu a často jsou jedinými lidmi s přístupem k reálným číslům, neboť vlastnictví rádia či televize je při současných poměrech v provincii vzácností. Pěstitelé se proto musejí spoléhat na jejich informace, jež často nejsou nejpřesnější. Překupníci poté prodávají kávu vývozcům, kteří s kávou obchodují na mezinárodní burze.

Na komoditní burze se káva mění v pouhou položku, předmět spekulací, na něhož je uplatňován termínovaný obchod (smlouvy o prodeji kávy za určitou cenu, které jsou uzavírány předem, často ještě před tím, než je káva skutečně vypěstována). Tímto způsobem se velcí hráči na trhu zajišťují proti změnám cen, způsobených například nepřízní počasí. Ten, kdo má informace a přístup na trh, se může před výkyvy cen pojistit. Riziko všech

Když chybí peníze na boty*

Paní A je vdovou žijící ve vesnici Lang v provincii Dak Lak. Její rodina s devíti dětmi patří k nejchudším ve vesnici. Nejvyšší vzdělání, kterého děti paní A dosáhly, je čtvrtá třída. Obhospodařují plantáže s kávou o velikosti čtyři sao (0,03 ha), které se nacházejí daleko od zdroje vody.

Protože je její situace složitá, zaměstnali šest z jejích dětí někteří místní pěstitelé, avšak mzda je velmi nízká – místo peněz dostanou za měsíc práce pouze jeden pytel.

*Nejmladší dítě v rodině donedávna studovalo v páté třídě místní školy. Bohužel však paní A zjistila, že nemá dost peněz na to, aby synovi koupila boty do školy. Syn se tolik styděl před svými spolužáky, že ze školy odešel. Rodina paní A je zaregistrovaná jako chudá domácnost, a nemusí tedy platit školné. Je ale tak moc chudá, že si nemůže dovolit koupit žádné další nezbytné věci, jako jsou například boty pro děti.**

* OSN: Joint Visit to Dak Lak, the "Coffee Holy Land". January 2009. [online] Dostupné z: http://www.un.org.vn/index.php?option=com_content&view=article&id=956:a-un-joint-visit-to-dak-lak-the-coffee-holy-land&catid=88:features&Itemid=252&lang=en.

5 GB OXFAM. The impact of the global coffee trade on dak lak province, Viet Nam: analysis and policy recommendations. September 2002, s. 24. [online] Dostupné z: <http://www.isgmard.org.vn/Information%20Service/Report/Agriculture/Oxfam-ICARD-Full%20report-final-e.pdf>.

6 OSN: Joint Visit to Dak Lak, the "Coffee Holy Land". January 2009. [online] Dostupné z: http://www.un.org.vn/index.php?option=com_content&view=article&id=956:a-un-joint-visit-to-dak-lak-the-coffee-holy-land&catid=88:features&Itemid=252&lang=en.

7 GB OXFAM. The impact of the global coffee trade on dak lak province, Viet Nam: analysis and policy recommendations. September 2002. [online] Dostupné z: <http://www.isgmard.org.vn/Information%20Service/Report/Agriculture/Oxfam-ICARD-Full%20report-final-e.pdf>.

zúčastněných se tak v konečném důsledku přesouvá na pěstitele, jenž je na konci řetězce, nemá informace a chybí mu i přístup na burzu.

Výkupní cenu kávy zásadně ovlivňují ti, kteří drží její zásoby. Většinou se jedná o velké obchodní společnosti dominující jak na trhu se zelenou kávou, tak i na trhu s kávou zpracovanou. Ty pak mají možnost z pozice moci nastavovat ceny kávy i podmínky na trhu.

Obchod se zelenou kávou ovládají z pětačtyřiceti procent jen tři velké společnosti: Volcafé, ED&F Man a ECOM (po spojení firem Cargill a Esteve). Trh se zpracovanou kávou je z třiašedesáti procent ovládan pěti firmami: Sara Lee Corp. (u nás pod značkami Douwe Egberts, Piazza D'Oro), Nestlé (Nescafé), Kraft Foods (Jacobs, Dadák), Tchibo (Tchibo, Jihlavanka, Davidoff) a Procter&Gamble (na českém trhu s kávou nepůsobí).

Jen gigant Nestlé ovládá trh s instantní kávou z padesáti procent. Není proto divu, že jako největší pražírna kávy na světě snadno dosahuje příjmu okolo padesáti miliard amerických dolarů ročně, což je téměř dvojnásobek kombinace hrubého domácího produktu Ugandy, Burundi a Rwandy, tedy zemí, z nichž u každé je minimálně polovina příjmů z vývozu závislá na kávě.

Cesta z krize?

Jak zlepšit situaci producentů a jejich zemí? Jedním z hlavních krátkodobých cílů by mělo být ustálení ceny kávy na vyšší hladině.

Toho ale není možné dosáhnout bez snížení dlouhotrvající nadprodukce kávy a nalezení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou. V krátkodobém horizontu kupříkladu Vietnam přijal opatření na zvýšení vývozní ceny kávy a od března roku 2010 zadržel část své kávové produkce.⁸

Do řešení většiny systémových problémů se jako jedinci můžeme zapojit asi těžko. Ovšem jako spotřebitelé máme v současném světě, ovládaném kapitálem, nezanedbatelnou sílu a možnost podpořit svým výběrem výrobků ekonomický, sociální a environmentální model, který se nám zamlouvá. V České republice tak můžeme vedle konvenční kávy koupit i alternativní výrobky certifikované jako fair trade⁹ (zaměřuje se na sociální podmínky, výkupní cenu a v menší míře také na environmentální podmínky produkce), výrobky s biocertifikací (káva z ekologického zemědělství; sociální ani ekonomickou stránkou se přímo nezabývá) nebo Utz Kapeh¹⁰ (řeší environmentální i sociální stránku, obojí ale v menší míře než výše uvedené fair trade a Bio). Zákazník za kávu zaplatí sice o něco vyšší částku, ale na druhou stranu má jistotu, že jeho káva vznikla za takových podmínek, které neožebračovaly chudé pěstitele a jsou zároveň šetrné k životnímu prostředí.

Environmentální problematika kávy

Náklady na produkci kávy zvyšují zejména hnojiva, jejichž spotřeba se zvyšuje se stářím kávovníků, dále pesticidy a voda na zavlažování. Záleží rovněž na úrodnosti půdy a především na její přístupnosti k vodě. V provincii Dak Lak je pravidlem, že lepší půdu, tedy nutričně nevyčerpanou či v blízkosti vodního zdroje, vlastní bohatší rodiny. Chudší rodiny se musejí spokojit s horší půdou a s nižšími výnosy.

Zavlažování kávovníků způsobuje vážný nedostatek vody (hlavně odčerpáváním podzemní vody kvůli nedostatku povrchových zdrojů). Dalším problémem je půdní eroze, způsobená odhalením půdy v prvních letech po zasažení kávovníků. Příchozí pěstitelé v provincii vykáceli více než 74 000 hektarů lesa a svojí zemědělskou činností narušili život původních obyvatel závislých na lese. V roce 2000 pak došlo k násilným protestům proti zabírání půdy a k blokadám hlavních silnic v provincii.*

* Ha, D. T. – Shively, G.: Coffee Boom, Coffee Bust, and Smallholder Response in Vietnam's Central Highlands. December 2004. [online] Dostupné z: http://www.agecon.purdue.edu/staff/shively/coffee_bust.pdf.

8 Pro více informací o doporučení pro změnu kávového sektoru: GB OXFAM. The Coffee Market – a Background Study. 2001. [online] Dostupné z: <http://www.maketrade.com/assets/english/CoffeeMarket.pdf>.

9 <http://www.fairtrade.net>.

10 <http://www.utzcertified.org>.

Zdroje:

- Ha, D. T. – Shively, G.: Coffee Boom, Coffee Bust, and Smallholder Response in Vietnam's Central Highlands. December 2004.
- D'heaze, D. et al.: Environmental and socio-economic impacts of institutional reforms on the agricultural sector of Vietnam Land suitability assessment for Robusta coffee in the Dak Gan region. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 105, s. 59–76, 2005.
- GB OXFAM. The Coffee Market – a Background Study. 2001.
- GB OXFAM. The impact of the global coffee trade on dak lak province, Viet Nam: analysis and policy recommendations. September 2002.
- Charveriat, C.: Bitter Coffee: How the Poor are Paying for the Slump in Coffee Prices. May 2001.
- Lang, C.: Vietnam: social and environmental impacts from export-oriented coffee production. *World Rainforest Movement Bulletin*, 2001.
- Luttinger, N. – Dicum, G.: *The Coffee Book – Anatomy of an Industry from Crop to the last drop*. Canada 2006.
- Earth Trends: <http://earthtrends.wri.org>.
- International Coffee Organisation: <http://www.ico.org>.

Zdroje fotografií:

Eva Fraňková, cesta do Kolumbie 2007.

KAKAO SEDMKRÁT TÝDNĚ

Kakao se pěstuje převážně na rodinných farmách o rozloze menší než jeden hektar. Polovinu trhu s kakaem ale ovládají tři největší firmy – Archer Daniel Midland, Cargill a Barry Callebaut. Jména těchto firem nejsou i přes jejich velikost známá – vykoupené kakao prodávají firmám, jako jsou Nestlé či Kraft Foods, které jsou výrobci konečných kakaových produktů.

Pracovní podmínky lidí pěstujících kakao jsou vinou minimálních výdělků špatné. Na farmách jsou nuceni pracovat i děti, a přesto je pro rodiny náročné se uživit. Nízké výdělky se promítají i do špatného zázemí na plantážích, a v důsledku toho trpí zaměstnanci i zdravotními problémy.

Dětská práce zahrnuje „všechny formy práce, které jsou vykonávány dětmi mladšími čtrnácti let, a práci vykonávanou dětmi mladšími osmnácti let, která je škodlivá pro jejich fyzické nebo psychické zdraví a vývoj a brání jim ve školní docházce bez ohledu na to, zda dítě za tuto práci dostává mzdu“¹.

Hořká chuť čokolády

Devítiletý Sunmankar žije v Ghaně. Jeho rodiče vlastní malou rodinnou farmu, na níž pěstují kakaové boby. Přestože jeho rodina má pozemek, jsou velmi chudí – výnosy z pěstování kakaa jsou malé, jeho cena na světových trzích velmi kolísá a překupníci, kteří kakao od Sunmankarovy rodiny odebírají, nejdnaří vždy férově.

Sunmankar pomáhá svým rodičům na farmě. Do školy nechodí, protože na ni nezbývají peníze – rodina má pět dětí a školu navštěvuje pouze nejstarší syn. Sunmankar chodil do školy tři roky, poté však nastoupila jeho mladší sestra do první třídy a na vzdělávání více dětí zkrátka chyběly peníze. Škola je v Ghaně sice zdarma, ale platit se musí za uniformu, pomůcky a obědy.

V době, kdy je na farmě nejvíce práce, pomáhá Sunmankar rodičům. Mimo sezónu chodí po městečku a žebra nebo dělá příležitostné práce – sbírá odpadky, nosí nákupy či vodu a zametá, protože žádný jiný příjem jeho rodina nemá.

Sunmankar ale doufá, že se situace zlepší, jakmile budou i mladší sourozenci schopni práce, a do školy bude moci opět nastoupit. Nejvíce si to přeje jeho matka Rose, protože ví, že dítě, které nevystuduje školu, nemůže v budoucnu doufat v lepší život, než jaký má teď ona. Chtěla by svým dětem nějak prospět, ale vydělat více peněz nedokáže. Sunmankar tolik o svojí budoucnosti neuvažuje. Baví se však s dětmi z vesnice, které do školy chodí, protože jejich rodiče jsou bohatší, a ví, že je tam kromě učení i zábava. Navíc je práce na farmě leckdy dost namáhavá a bývá z ní unavený.

Sunmankarova rodina není v popsané situaci jediná. Oblast západního pobřeží Afriky je nejproduktivnější oblastí kakaa na světě a na jeho pěstování se podílejí miliony rodin a malých farem, jejichž podmínky nejsou dobré. Diktát velkých vykupujících firem sráží ceny, za které je možné kakao prodat, na minimum.²

Kakaové plantáže jsou jedním z nejčastějších míst, kde děti školního věku tráví svůj čas prací. Ghana, ve které kakaovníky pomáhá pěstovat i Sunmankar, leží v regionu, odkud pochází nejvíce kakaa na světě. Spolu s Pobřežím slonoviny, Nigérií a Kamerunem produkuje přes sedmdesát procent kakaa pro světový trh.

Hlavními konzumenty tohoto kakaa jsou evropské státy: průměrný Belgičan či Švýcar spořádá ročně přes deset kilogramů kakaa, Němec téměř devět kilogramů, Čech dva a půl kilogramu. Dohromady se na světě vyprodukuje

¹ ILO: The end of child labour: Within reach.

² Zpracováno podle článků z www.bbc.co.uk.

okolo tří a půl milionu tun kakaa za rok³.

Jak se žije pracovníkům na kakaové plantáži

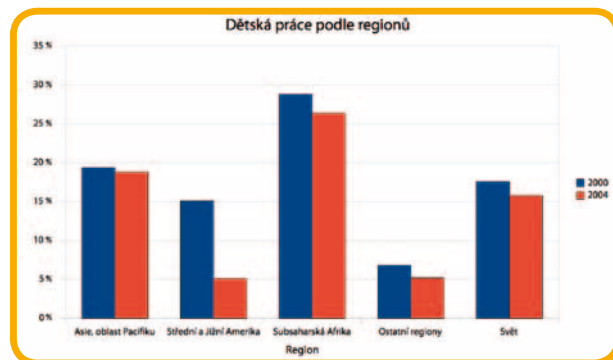
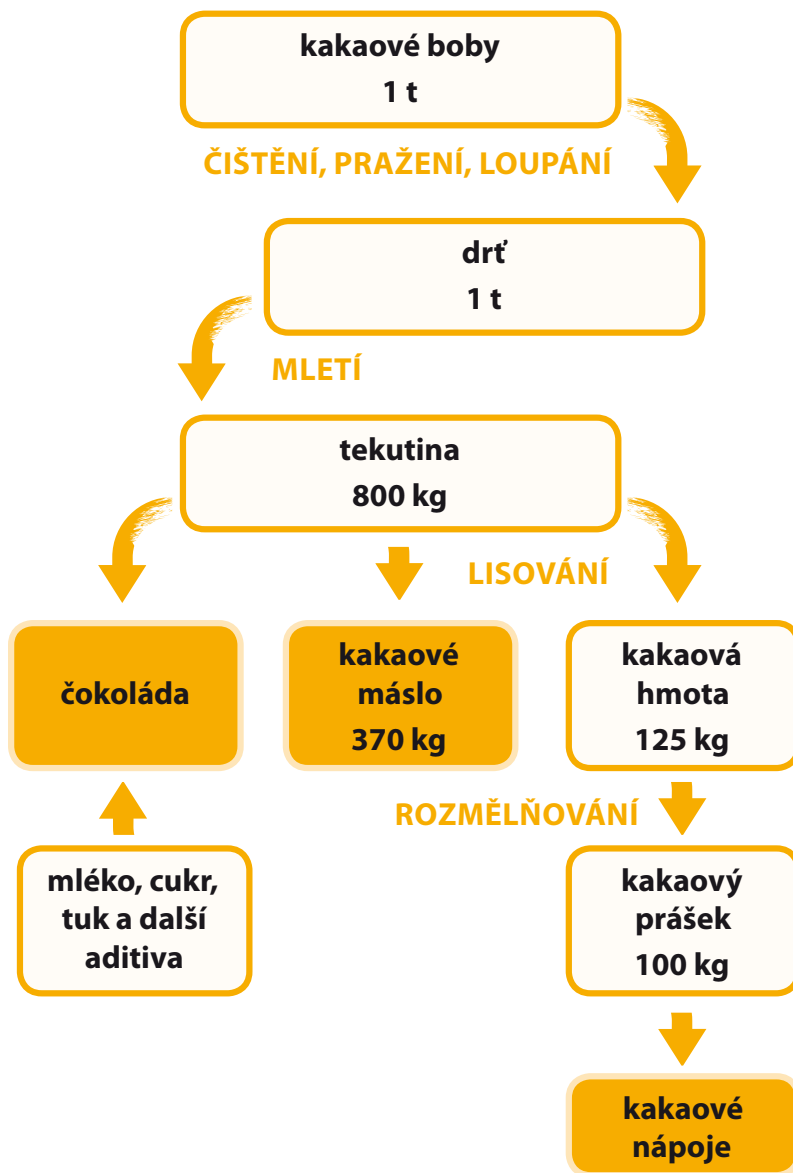
Pracovníci na plantážích dodávajících kakao velkým světovým firmám běžně manipulují s nebezpečnými chemikáliemi bez jakýchkoli ochranných prostředků. Zdravotní ani sociální zabezpečení přitom neexistují a odměna za celodenní těžkou práci je velmi nízká. V případě pracovního úrazu nebo nemoci zůstávají pracovníci obvykle zcela bez prostředků.

Dětská práce ve světě

V roce 2004 bylo na světě okolo 306 milionů pracujících dětí ve věku pěti až sedmnácti let⁴. To znamená, že v té době pracovalo na světě zhruba každé sedmé dítě tohoto věku. I přes celosvětový pokles počtu pracujících dětí zaznamenaný v předcházejících letech vykonávalo v témže roce více než 126 milionů dětí nebezpečnou práci ohrožující jejich zdraví či bezpečnost.

³ Zdroj: ICCO Quarterly Bulletin Cocoa Statistics. Volume XXXII. 2005/2006.

⁴ ILO: The end of child labour: Within reach.

Většina pracujících dětí vykonává práci v zemědělství (70 %), dále děti pracují ve zpracovatelském průmyslu, obchodu, dopravě, v hotelech a restauracích, na ulicích, nebo jsou dokonce zapojeny v nezákonných činnostech.

Problémem dětské práce je nejvíce postižená Asie, kde musí pracovat 61 % dětí, dále Afrika a Latinská Amerika, nejméně Evropa.

Navzdory těmto znepokojujícím číslům je však hned v úvodu třeba dodat, že ne všechna práce vykonávaná dětmi je škodlivá a trestuhodná. Děti se prací přirozeně učí sociálním i jiným dovednostem potřebným k životu. Záleží pak na podmínkách, druhu a množství práce, přičemž určujícím prvkem je také dostatek volného času na vzdělávání a hry.

Věková skupina dětí 5–17 let	Celková populace dětí daného věku		Z toho ekonomicky aktivních dětí *		Z toho dětských pracovníků **		Z toho dětí vykonávajících nebezpečnou práci ***	
	2000	2004	2000	2004	2000	2004	2000	2004
Počet (v milionech)	1 531,4	1 566,3	351,9	317,4	245,5	217,7	170,5	126,3
Podíl (v %)	100	100	23	20,3	16	13,9	11,1	8,1
Rozdíl mezi lety 2000 a 2004 (v %)	–	2,3	–	–9,8	–	–11,3	–	–25,9

Zdroj: The end of child labour: Within reach. ILO, 2006.

* Jde spíše o statistický než právní termín – ekonomicky aktivním je myšleno každé dítě, které v jedné sedmidenní periodě pracuje alespoň jednu hodinu, a vytváří tak nějaký zisk (ať už sobě, nebo někomu jinému). Vyloučeny jsou z této kategorie děti starající se o svou vlastní domácnost.

** Užší termín než předcházející. Vylučuje z výše uvedené kategorie všechny děti nad 12 let, které pouze několik hodin denně vykonávají legální lehkou práci, a děti nad 15 let, které nevykonávají nebezpečnou práci.

*** Formy práce, které mají nepříznivý vliv na bezpečí, fyzické či psychické zdraví a morální vývoj dětí. Dále jsou sem zahrnuty činnosti vyžadující nadměrnou pracovní zátěž či nadměrnou fyzickou sílu a mající extrémní nároky na dobu trvání.

Oblastí, které je v posledních letech věnována zvláštní pozornost, jsou takzvané nejhorší formy dětské práce ohrožující bezpečnost, zdraví a morální vývoj dítěte. Mezi ně patří otroctví, využívání dětí k prostituci a pornografii, k obchodu s drogami a práce životu nebezpečné – v dolech, na stavbách a podobně.

Otroctví dnes získalo jinou podobu, než mělo tradiční legální a legitimní otroctví existující téměř do konce devatenáctého století. Mluví se proto o „novodobém otroctví“, které je ve své ilegalitě vázáno s mafiánskými skupinami, nelegálními formami práce, jako je těžba vzácných nerostů a další. V otroctví dnes pracuje okolo devíti milionů dětí, přičemž otroctvím je v mezinárodním kontextu myšlena situace, kdy je člověk i se svou prací a jejími produkty vlastněn někým jiným, nemá svobodu, a tedy ani možnost odejít, a je nucen žít v situaci, kdy je vykořisťován, zneužíván, ponižován a urážen. Děti se do otroctví dostávají nejčastěji lstí obchodníků s otroky, kteří využívají špatné finanční situace rodin. Buď nabídnou výhodnou práci přímo dítěti a rovnou si ho odvedou, nebo ho za určitou sumu koupí od jeho rodičů. Dalším možným způsobem, jak se děti do otroctví dostávají, je dluh jejich rodin bohatým sousedům, který vede k posláni (častěji) dcery jako domácí služebné. Dívka bývá celá dny zamčená a nikdo nevidí, jak je s ní zacházeno⁵.

Kdo je odpovědný za situaci Sunmankara a milionů dalších dětí?

Za jednu z nejvýznamnějších příčin problému dětské práce bývá obvykle považována chudoba. Pojímání chudoby jako příčiny dětské práce (dokonce snad jediné) představuje nicméně přílišné zjednodušení. Chudoba tvoří spolu s dětskou prací začarovaný kruh a jedno bez druhého lze jen těžko pochopit a řešit. Práce dětí je totiž nejen obvyklým důsledkem chudoby, ale současně chudobu prohlubuje, nikoliv řeší, jak by se na první

5 Anti-Slavery International: The Cocoa Industry in West Africa. A history of exploitation.

Poslat všechny děti do školy

Existují čtyři důležité předpoklady, které musejí být ve společnosti splněny, aby se mohl vytvořit kvalitní školský systém přispívající ke zrušení a odstranění dětské práce. Patří mezi ně zákonem požadovaná povinná školní docházka, dobré školní osnovy, pružný školní rok a minimální náklady na školní vzdělání, ať už jde o školné či o náklady na tužky, sešity, učebnice, školní obědy a uniformy. V nejvíce zasažených zemích přitom nebývá dodržena ani jedna z těchto podmínek. Často, přestože je povinnost školu navštěvovat v zákonech zakotvena, neexistuje legální moc, která by dodržování zákona kontrolovala.

pohled mohlo zdát. Rodiny pracujících dětí často tvrdí, že jejich děti pracovat musejí, i když si to nikdo z nich nepřeje, protože jejich výdělek je jediným prostředkem k užití nemocných rodičů či mladších sourozenců. Ačkoliv nelze popřít, že v krátkodobém pohledu rodina získává část příjmů navíc, z dlouhodobého hlediska je dětská práce jednou z příčin chudoby. Dětská práce je levnější (děti se dokáží méně bránit nízkým mzdám – objektivně vykonají méně práce, takže jsou hůře zaplacení, navíc vytvářejí větší poptávku po práci), a snižuje proto platy na celém trhu práce. V důsledku toho trpí celá společnost.

Pravdou tedy je, že chudoba a dětská práce jsou spojité nádoby. Dětská práce je v každé zemědělské společnosti běžnou praxí, nad kterou se nikdo nepozastavuje. Všude na světě jsou stále ještě země, v nichž je velká část populace na zemědělskou výrobu jako na zdroj obživy odkázána a pro mnoho rodin je pomoc dětí nepostradatelná.

Skutečnou příčinou těchto problémů je závažný nedostatek vzdělání v postižených zemích. Se vzděláním roste nejen šance na lepší pracovní podmínky a vyšší plat, ale i sebevědomí, informovanost o lidských právech, otázkách zdraví a životosprávy.

Jednou z hlavních příčin, že při obrovské **rychlosti růstu počtu obyvatel** rozvojových zemí (v roce 1990 žilo v Africe 237 milionů dětí mladších čtrnácti let, v roce 2007 348 milionů dětí a do roku 2015 by toto číslo mělo překročit 400 milionů⁶) je velmi těžké, až téměř nemožné splnit požadavek povinné školní docházky pro všechny. K tomu by bylo třeba školit neustále tisíce učitelů, stavět nové budovy škol a podobně.

Šantha Sinhová, zakladatelka indické organizace MV Foundation, které se podařilo dostat z práce do školních lavic statisíce malých Indů, v rozhovoru pro Hospodářské noviny ze dne 12. 6. 2007 tvrdí, že ještě více než chudoba může za dětskou práci v mnoha zemích **tradice**. Metoda její organizace je taková, že sociální pracovníci chodí do rodin, ptají se rodičů, jestli posílají své děti do školy, a vysvětlují jim, že nechat děti pracovat je špatné. Výsledky jejich činnosti dokazují, že tato snaha rozhodně není marná, a potvrzují tak slova Sinhové.

Dalším faktorem přispívajícím k problému dětské práce je obrovská **moc nadnárodních společností**. Tyto společnosti mají v chudých zemích silnou vyjednávací pozici, takže si mohou diktovat pro sebe co nejvýhodnější výrobní podmínky. To většinou zahrnuje také co nejlevnější pracovní sílu. Rozvojové země jsou bohužel často natolik chudé, že přijímají jakoukoliv ekonomickou aktivitu s nadšením a jsou schopné slevovat ze své legislativy – někdy až na hranici trestné činnosti (nebo i za ni). Nízká výkupní cena kaka a jim přitom situaci ještě ulehčuje.

Ani hořká čokoláda nemusí chutnat tak hořce

Odstranění zvláště nebezpečných forem dětské práce je v nejbližších letech jedním z cílů Mezinárodní organizace práce (ILO), jak dokládá **Úmluva č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce** z roku 1999.

⁶ The Economist, citovaný Respektem č. 28/2007.

Tato úmluva doporučuje státům okamžitou akci:

- zabránění, aby byly děti najímány do nejhorších forem dětské práce
- poskytnutí nutné a vhodné přímé pomoci pro vyloučení dětí z práce a pro jejich rehabilitaci a sociální reintegraci
- zajištění přístupu k bezplatnému základnímu vzdělání pro všechny děti, které byly přemístěny z nejhorších forem dětské práce, a kdekoli je to možné a vhodné, tak i k odbornému vzdělávání
- identifikaci a oslovení dětí, které se nacházejí ve zvláštním nebezpečí
- přihlídnutí ke zvláštní situaci dívek

Přestože přijetí této úmluvy představuje významný krok kupředu, jedná se pouze o menšinu všech pracujících dětí na světě a další kroky, včetně zajištění přístupu ke vzdělání skutečně pro všechny, musejí následovat.

V souvislosti s evropskými zeměmi či USA se téma dětské práce téměř nevyskytuje, neboť již na počátku devatenáctého století obrazy těžce pracujících dětí vyvolaly širokou společenskou diskuzi. Jedním z prvních výsledků bylo založení Mezinárodní organizace práce, jejíž aktivity směřující k vymýcení dětské práce pokračují dodnes.⁷

Problém dětské práce ve světě dnes vyžaduje podobnou diskuzi – a v globálně propojeném světě je nezbytná diskuze globální. Nejsou to Ghaňané, ale Belgičani, Němci i my, kdo pije kakao, které možná vypěstoval Sunmankar. Debatu se snaží vyvolat nejrůznější kampaně na národní i mezinárodní úrovni.

 Kampaně STOP dětské práci – je lepší chodit do školy vyzývá Evropskou unii k zajištění hlavních bodů řešení problému dětské práce a snaží se zvýšit povědomí veřejnosti o tomto problému. Za Českou republiku je v kampani zapojena společnost Člověk v tísni. Více informací naleznete na www.stopdetskepraci.cz.

 Kampaně Česko proti chudobě, na které se podílí koalice českých neziskových nevládních organizací, probíhá v rámci Globální výzvy k akcím proti chudobě. Jejím hlavním cílem je informovat politiky i českou veřejnost o problému globální chudoby a mimo jiné je také seznámit s takzvanými Rozvojovými cíli tisíciletí, jejichž součástí je i cíl dosáhnout do roku 2015 dostupnosti základního vzdělání pro všechny na světě. Více informací na www.ceskokprotichudobe.cz.

Kampaně **Svět v nákupním košíku** organizovaná Společností pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání si klade za cíl informovat o problémech rozvojových zemí, mezi nimi i o dětské práci, a o jejich propojení s našimi spotřebitelskými návyky. Více informací na www.svetvnapuknimkosiku.cz.

Zdroje:

ILO: The end of child labour: Within reach. Geneva: International labour office, 2006.

ILO: Úmluva č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce. [online] Dostupné z: <http://mpsv.cz/files/clanky/1197/182.pdf>, cit. 8. 6. 2007.

Anti-Slavery International: The Cocoa Industry in West Africa. A history of exploitation. Anti-Slavery International, 2004.

Britské listy: Globální problém: práce malých dětí v průmyslu. [online] Dostupné z: <http://www.blisty.cz/files/isarc/9711/19971105e.html>, cit. 5. 1. 2007.

Oxfam: From closed books to open doors – West Africa's literacy challenge. [online] Dostupné z: http://www.oxfam.org.uk/resources/policy/education/downloads/closed%20books%20_west_africa_literacy.pdf.

Stručná historie Mezinárodní organizace práce (ILO):

První schůze organizace proběhla v roce 1919 a přijala konvenci o minimálním věku pracujících v průmyslu (č. 5).

Roku 1930 byla přijata konvence o odstranění nucené práce (č. 105).

Roku 1973 byla přijata konvence o minimálním věku pracujících (č. 138).

Roku 1999 byla přijata konvence o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (č. 182).

V letech 2004 a 2006 ILO vydala globální studii, které jsou komplexním rozbořením situace. Zpráva z roku 2006 navíc ukazuje, že se celosvětově prosazuje trend poklesu počtu pracujících dětí.

7 ILO: Úmluva č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce.

ZELENÉ ZLATO VERSUS ČERNÁ KREV

Ropa k snídani, ropa k večeři

Ropě se často přezdívá černé zlato nebo také černá krev oběhové soustavy lidské ekonomiky. Většina z nás se přemísťuje alespoň občas z místa na místo pomocí nějakého motoru, občas bere léky, čistí si zuby plastovým kartáčkem, používá mobilní telefon, nosí oblíbené funkční prádlo, jí chléb. Většina potravin je pěstována za přispění ropy, většinu dopravy zprostředkovávají ropné deriváty, většina veškerého vyráběného zboží potřebuje pro svou výrobu ropu a za každou kalorií běžně vyráběných potravin se skrývá několikanásobné množství energie v podobě hnojiv a pesticidů vyráběných z ropy. Na výrobu jednoho počítače se spotřebuje ropa o množství zhruba desetinásobku jeho hmotnosti. Role ropy je prakticky neodmyslitelná u každé masové výroby, přepravy a pěstování zemědělské produkce. Bez herbicidů, pesticidů a hnojiv vyráběných z ropy si dnes není možné představit moderní zemědělství a produkci potravin.¹

V minulém století používání ropy výrazně popohnalo industrializaci, dnes nám však závislost na ní z mnoha ohledů nahání hrůzu. Doprovází ji konflikty a války (nejznámější jsou ty na Blízkém východě – v Kuvajtu, Iráku, Íránu a v dalších zemích), napětí a hrozba změn klimatu.

Kde kácet stromy nebolí

Spotřeba ropy roste, například osobní letecká doprava vzrostla od roku 1970 sedmkrát a osobní doprava v zemích OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) od roku 1990 o čtvrtinu. I když se zdá, že je ropy zatím dost, jedná se o neobnovitelný zdroj, což znamená, že dříve či později jí bude nedostatek. Již v současnosti objem těžby hlavních producentů buď klesá, nebo se blíží ke svému vrcholu, a proto roste tlak na hledání ložisek nových. Podívejme se na tabulku s životností zásob. Vidíme, že nezanedbatelné množství o relativně dlouhé životnosti se nalézá právě ve třetím světě – v Jižní Americe a v Africe. V těchto oblastech se vytěží více, než se spotřebuje, nacházejí se zde nevytěžená ložiska, a proto jsou a budou žhavým terčem nadnárodních ropných společností. Avšak zatímco ve vyspělém světě se těžba musí podřizovat environmentálním předpisům nebo reflektovat místní sociální podmínky, ve třetím světě, kam oko komerčních médií většinou nedohlédne, tomu tak zpravidla nebývá. Únik ropy na evropském území (například v zemi s propracovanou ekologickou legislativou, jako je dejme tomu Norsko) přitahuje více pozornosti než obdobná katastrofa v rozvojové

Zásoby, spotřeba a produkce ropy

	Ověřené zásoby ropy			Produkce	Spotřeba
	Miliardy barelů	Celkový podíl v %	Životnost v letech	v tis. barelů/den	v tis. barelů/den
Severní Amerika	70,9	5,6	14,8	13131	23753
Jižní a Střední Amerika	123,2	9,8	50,3	6685	5901
Evropa a bývalý SSSR	142,2	11,3	22,1	17591	20158
Střední východ	754,1	59,9	78,6	26200	6423
Afrika	125,6	10,0	33,4	10285	2881
Jihovýchodní Asie a Tichomoří	42,0	3,3	14,5	7928	25339
Celkem	1258,0	100,0	42,0	81820	84455

Zdroj: British Petroleum 2008.

¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Ropa#T.C4.9B.C5.BEba_ropy.

zemi. Firmy si zde proto často dovolují, co by bylo ve vyspělém světě nemyslitelné, a zanechávají za sebou ohromné znečištění životního prostředí a sociální dopady.

Můžeme změnit Chevron?

„Když jsem byl dítě, tradičně jsme se živili lovem a žili jsme v pralese. Jednou jsme uslyšeli hluk přicházející z oblohy. Mysleli jsme si, že to je velký pták a schovali jsme se (byla to helikoptéra). Vrtulník přistál a vystoupili z něj lidé, kteří začali kácet stromy. Po několika měsících jsme uviděli velké vlny ropy tekoucí do řeky. Museli jsme se brodit v mastných nánosech, abychom se dostali k vodě. Nemohli jsme mastný povlak dostat z kůže. Po krátké době jsme si uvědomili, že

zde již dále nemůžeme žít a musíme se přesunout. Zhruba za deset let jsem si našel ženu a počal s ní dítě. V době těhotenství pila vodu, která byla kontaminovaná, ale my jsme to nevěděli. Prvorozený syn špatně rostl. Vzal jsem ho do nemocnice, ale nebylo mu pomoci. V šesti měsících zemřel.“

Ropní giganti

Vzhledem k finanční náročnosti těžby a nutnosti ropy dál technologicky zpracovávat v rafineriích a s ohledem na složité geopolitické podmínky není prakticky možné, aby se do těžby zapojovaly malé subjekty. Dalším důvodem je rovněž skutečnost, že kdo těží, kontroluje většinou celý produkční cyklus až k finálnímu spotřebiteli – například k nám, když čerpáme benzín do nádrže svého auta. Ropné společnosti, jako jsou Shell, Exxon, BP, Chevron a Total, patří mezi nejbohatší společnosti na světě – dohromady vydělaly v roce 2009 117 miliard dolarů. Téměř v každé zemi na světě, která produkuje zemní plyn a ropy, podniká alespoň jedna z těchto firem. Všechny jmenované společnosti mají směrnice k humánnímu a ekologicky zodpovědnému naplňování svého poslání včetně činností v rozvojových zemích.

Realita se však od těchto směrnic může lišit. Například ropovod financovaný Světovou bankou a provozovaný firmou Exxon/Mobile zanechává stopy chudoby a konfliktů v Čadu a Kamerunu. Lidé byli bez náhrady buď přesunuti, nebo donuceni žít v těsné blízkosti těžby. Ropovod je veden blízko úrodných oblastí a těžba snížila zemědělskou produkci.

Firma Shell má na svědomí obrovské neřešené znečištění ropnými látkami v Nigérii a společnost Total stále podporuje vojenskou juntou v Barmě, jež má na svědomí desítky let vážného porušování lidských práv.*

* Bankwatch: Těžební průmysl. Pomoc nebo hrozba? Dopady činnosti evropských ropných společností na životní prostředí. [online] Dostupné z: http://bankwatch.org/documents/extractives_euro_oil_CZ.pdf.

Příběh náčelníka kmene Copanů Emergilda Criolla z regionu Oriente v Ekvádoru, kterému zemřel i druhý syn a žena onemocněla rakovinou, zní neuvěřitelně, ale bohužel je pravdivý. Jeho tragédii měla na svědomí firma Chevron (tehdy Texaco). Počátkem letošního března cestoval Emergildo s pomocí nevládní organizace „We Can Change Chevron“ do Kalifornie, aby předal novému řediteli firmy petici žádající nápravu škod, podepsanou 325 tisíci domorodých obyvatel. Chevron v letech 1964–1990 těžil ropy na severu Ekvádoru. Místní vláda tehdy těžbu povolila v domněni, že jedná s moderní světově proslulou americkou firmou na úrovni. Avšak Chevron používal levné zastaralé technologie a v oblasti vypustil sedmdesát miliard litrů vysoce toxického odpadního kalu. Kontaminoval potoky a řeky, na kterých jsou místní obyvatelé závislí – pijí z nich, loví ryby a koupají se zde. Kal obsahuje smrtelné koncentrace benzenu a polycyklických aromatických uhlovodíků. Půda je v regionu Oriente doposud toxická a celý systém vodních toků kontaminovaný. Chevron zde způsobil jednu z nejvážnějších ekologických katastrof v historii a ovlivnil odhadem třicet tisíc lidských životů, z nichž 1400 lidí již zemřelo na rakovinu. Už šestnáct let se místní obyvatelé neúspěšně snaží přimět firmu, aby odstranila znečištění, které způsobila. Ta však odmítá zodpovědnost. Chevron způsobil ekologickou, kulturní a sociální katastrofu za cenu úspory třech dolarů na jednom barelu ropy. Stojí to za to?

Když je ropa pánem, ne služebníkem

Země Asie, Afriky či Jižní Ameriky, v nichž těžba ropy způsobuje ohromné sociální a především environmentální problémy, jsou obvykle státy s nestabilními vládami a nevyrovnanými ekonomickými situacemi. Nejlepším příkladem vhodného využití obrovského přírodního bohatství je Norsko – země, která své černé zlato objevila v době, kdy už měla ustálenou demokracii. Zisky z těžby a prodeje ropy slouží norské společnosti k rozvoji a nepřipadnou do kapes šéfům obřích společností.

Obrovská moc firem, jako jsou Exxon či British Petroleum, jejichž roční obraty mnohonásobně přesahují rozpočty leckterých států, činí z chudších zemí, na jejichž území se ropa nachází, zranitelné články. Přírodní oblasti, pod kterými se ropa vyskytuje, stejně jako lidé žijící v pralesích, jsou tak dány těmto firmám napospas.

Ekvádorský Avatar a zelené zlato

Píše se rok 2010. V srdci Amazonie v Ekvádoru leží jeden z biologicky nejbohatších pralesů na planetě – národní park Yasuni, jenž je přezdíván „zeleným zlatem“. Je domovem několika kmenů původních obyvatel stále žijících v izolaci od civilizace. Bohužel leží na ložisku ropy známém pod názvem Ishpingo-Tambococha-Tiputini (ITT) oil block a ropné společnosti si na něj brousí zuby. Místní obyvatelé přesto ještě stále vzdorují a vedou o zemi svých předků boj s pomocí mezinárodních nevládních organizací. Ekvádorská vláda, dobře si vědoma hodnoty parku, v roce 2007 dokonce navrhla, že nedá svolení s těžbou ropy v Yasuni, pokud jí mezinárodní společenství neposkytne kompenzaci ve výši poloviny hodnoty tržeb, které by za ropu stát získal. Chce tedy 350 milionů dolarů ročně. Spálení ropy by znamenalo vypuštění čtyř set milionů tun CO₂ do ovzduší a ještě dalších plynů tím, že by byly káceny lesy (odlesňování je zodpovědné asi za dvacet až pětadvacet procent globálních emisí skleníkových plynů). Jedná se o přelomový projekt v historii. Podporu parku Yasuni vyslovilo rovněž 1500 evropských měst sdružených v Klimatické alianci. Lidé z celého světa podepisují petici na jeho záchranu, zapojit se může každý. Pomoc přislíbila i Česká republika. Povede se zachránit Yasuni a jeho obyvatele, nebo uslyšíme další smutný příběh?

Těžba ropy

Jen málokdy ropa volně vytéká po navrtání podloží, většinou lze tímto způsobem vytěžit pouze desetinu ložiska. Poté se pro vytlačení ropy žene do vrtu například plyn (oxid uhličitý nebo dokonce kouřové spalné plyny, voda či přehřátá pára). Oddělení vody od ropy je jednoduchou záležitostí a probíhá i v případech, kdy se ropa volně čerpá. Ropné společnosti v rozvojových zemích mnohdy zanechávají odpadní produkty v místě těžby nebo je vylijí do vodních toků, a zničí tak zdroj pitné vody místních obyvatel.

Ropu často doprovází zemní plyn. Protože čerpání plynu se ekonomicky nevyplácí, je v rozvojovém světě běžnou praxí plyn na místě pálit. Výrazně se tím v oblasti těžby zhoršuje ovzduší, což má dopady na zdraví obyvatel, a navíc se do vzduchu vypouštějí skleníkové plyny.

Zapalováním plynu v případě společnosti Total, ENI, Shell a BP vzniklo podle konzervativního odhadu v roce 2006 tolik skleníkových plynů, kolik jich v Evropě vypustí šestnáct milionů automobilů.

*Rafinérie často používají ropu jako palivo a znečišťují ovzduší v okolí. Většina západních rafinérií je přitom poháněna čistším zemním plynem.**

* Bankwatch: Těžební průmysl. Pomoc nebo hrozba? Dopady činnosti evropských ropných společností na životní prostředí. [online] Dostupné z: http://bankwatch.org/documents/extractives_euro_oil_CZ.pdf.

Zdroje:

- Amazonia For Sale: The Awajún People And Their Struggle To Protect Their Ancestral Territory. [online] Dostupné z: http://indigenouseoplesissues.com/index.php?option=com_content&view=article&id=4340:amazonia-for-sale-the-awajun-people-and-their-struggle-to-protect-their-ancestral-territory&catid=68:videos-and-movies&Itemid=96.
- BP, statistics oil consumption and proven oil reserves, 2009. [online] Dostupné z: <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622>.
- Jakeš, P.: Co nahradí ropu? Geografické rozhledy. [online] Dostupné z: <http://www.geografickerozhledy.cz/gallery/casopis/53-1163342261.pdf>.
- Conflicts in Africa: <http://www.globalissues.org/issue/83/conflicts-in-africa>.
- Evropská města vyzývají k podpoře Návrhu Yasuni: <http://zpravodajstvi.ecn.cz/?x=2215522>.
- Fortune: Global 500: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2009/full_list.
- International Transport Forum: <http://www.internationaltransportforum.org/statistics/GlobalTrends/Passenger.pdf>.
- Klare, M. T.: Ressource Wars. Henry Holt and Copany, New York 2002.
- Oil companies in developing countries: <http://www.choike.org/2009/eng/informes/1283.html>.
- Oil and poverty: <http://www.carbonweb.org/showitem.asp?article=64&parent=61>.
- Oil and Natural Gas in Conflict Africa: <http://www.globalpolicy.org/the-dark-side-of-natural-resources/oil-and-natural-gas-in-conflict/40270.html>.
- Oil reserves: http://en.wikipedia.org/wiki/Oil_reserves.
- Poison fire (film): http://www.youtube.com/watch?v=bq2TBOHWFRC&feature=player_embedded.
- WORLD: Behind the spin, the oil giants are more dangerous than ever: <http://www.corpwatch.org/article.php?id=13724>.
- Yasuni Green Gold: www.yasunigreengold.org.
- We Can Change Chevron: <http://changechevron.org>.

ŠPINAVÉ DNO HI-TECH SPOLEČNOSTI

ANEB JAK KONČÍ NAŠI ELEKTRONIČTÍ MILÁČCI

Hromady nefunkčních počítačů, televizorů, monitorů, klávesnic a jiné elektroniky a jejích součástí se válí na holé zemi a vše halí všudypřítomný páchnoucí dým a prach. Jedovatá voda z loužení elektrosoučástí v sudech s kyselinou pod širým nebem uniká přímo do místního vodního toku, který zároveň slouží místním obyvatelům jako užitková voda na praní. Další hromady spolu s hořícími částmi vysloužilé elektroniky lemují prašné ulice z chatrčí a v toxickém dýmu a prachu se pohybují dospělí i děti.

Kadmiový bolehlav

Dodnes je mezi nimi možná i jednačtyřicetiletá Wang Qing, matka dvou dětí žijící v čínském městě Guiyu, o němž přinesl anglický Telegraph v roce 2007 reportáž. Tato žena sedávala deset až dvanáct hodin denně na ulici nad toxickým ohněm, aby roztavila spoje na elektrických vodivých deskách z počítačů, a dostala tak z nich cennou měď. Nožem a holýma rukama vydlabovala do jedné nádoby potřebné součásti z desek a prázdné desky házela do druhé. „Pořád mě bolí hlava a často jsem nastydlá,“ řekla tehdy anglickým reportérům. Copak asi dělá dnes?

Rozebírání elektroodpadu neodborným způsobem ohrožuje zdraví dělníků. Aby ze součástek získali stříbro, zlato, měď, železo, nikl či hliník, taví je na otevřeném ohni nebo máčí v kyselině. Půda, voda a vzduch v okolí takových míst bývají zamořeny toxickými látkami, jejichž koncentrace překračuje přirozené hodnoty v řádech stonásobků. Bylo prokázáno, že přes osmdesát procent dětí z města Guiyu má v krvi zvýšené množství olova, což může mít nepříznivý vliv na jejich mozek.

Během posledních tří let se situace spíše zhoršuje. Guiyu leží v jihovýchodní Číně a slouží jako největší recyklační centrum použité elektroniky na světě. Vozí se sem vysloužilé spotřebiče z Ameriky, Evropy a Japonska. V zamořeném prostředí zde pracuje odhadem 150 tisíc dělníků. Jejich mzda za jeden pracovní den, který trvá až šestnáct hodin, činí dolar a půl. Ani práce dětí není ničím neobvyklým.

Přestože čínské zákony dovoz elektronického odpadu zakazují a Peking je dokonce signatářem Basilejské úmluvy o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování, stalo se Guiyu elektronickým smetištěm vyspělého světa. I samotná Čína přitom čelí problému nárůstu vlastního elektroodpadu – v současné době produkuje 2,3 milionů tun za rok, čímž zaujímá druhé místo na světě hned za Spojenými státy, které produkuje ročně tři miliony tun tohoto odpadu.

Představujete si „recyklační centrum“ v době satelitů, on-line připojení odkudkoliv či vizí „star tracků“ jinak, než jak vypadá Guiyu? I v ostatních kapitolách se můžete dočíst o tom, že co oko blahobytného spotřebitele vyspělého Severu nevidí, to srdce obchodníků zúčastněných a profitujících „za oponou“ většinou nebolí.

Vlak plný elektroodpadu okolo celé planety

Smutným tajemstvím naší hi-tech společnosti je produkce nepředstavitelného množství toxického elektroodpadu. Podle údajů OSN vznikne na světě ročně asi dvacet až padesát milionů tun elektroodpadu. Pro lepší představu: kdyby byl tento odpad naskládán do kontejnerů a naložen na vlak, dosáhla by jeho délka okolo celé planety. Elektroodpad ve skutečnosti není recyklován tak, jak si přejeme či představujeme. Mnozí podnikatelé, kteří se vydávají za recyklační firmy, jej běžně nelegálně exportují do rozvojových zemí. Děje se tak stále i přesto, že zmíněný obchod je zakázán v rámci Basilejské konvence uzavřené již v roce 1989. Čínské město Guiyu však není jediným odstrašujícím místem v Číně ani na celé planetě. Také jinde to vypadá více či

Hotspoty smetišť elektroodpadu

Guiyu v Číně

– největší „recyklační“ centrum na světě, pracuje zde asi 150 tisíc dělníků bez jakékoliv ochrany a bez technologického zázemí, „recykluje“ se běžně na volném prostranství a v ulicích

část Dillí a Bangalore v Indii

– „recyklace“ se děje zpravidla nelegálně přímo v zadních traktech ulic

slumy v Agbogbloshie u Accry v Ghaně

– elektroodpad se sem dováží ilegálně z Evropy a USA, na skládkách ho rozebírají lidé bez ochranných pomůček, často i děti, rozbíjejí počítače a televize, vybírají součástky s cennými kovy a zbytek se nejčastěji na místě spálí

Karáčí v Pákistánu

– podobný obrázek jako předchozí

Lagos v Nigérii

– nejčastěji se sem vozí odpad z Anglie pod značkou „zboží z druhé ruky“

další místa zejména v Asii a Africe

Přesná čísla o množství odpadu produkovaného jednotlivými státy bohužel neexistují.

méně podobně. Takové oblasti, ač tisíce kilometrů vzdálené od sebe, mají hodně společného: levnou pracovní sílu, nízkou úroveň nebo absenci environmentální regulace, prakticky nulová práva dělníků či bující ilegální podnikání. Běžná je rovněž práce dětí, přestože i ta je v mnoha rozvojových zemích zakázaná.¹

Co je to elektroodpad?

Elektroodpad zahrnuje vysloužilou spotřební elektroniku zahrnující televizory, počítače, monitory, audio a video zařízení, DVD přehrávače, videokamery, telefony, bezdrátová zařízení nebo herní konzole.

V Evropě roste objem elektroodpadu rychlostí tři až pět procent za rok, což je asi třikrát rychleji než u ostatních odpadů. Očekává se, že rozvojové země v příštích pěti letech produkci elektroodpadu ztrojnásobí. Podle informací organizace Greenpeace International je pouze čtvrtina evropského elektroodpadu bezpečně recyklována. Ve Spojených státech je to pouze dvacet procent a v rozvojových zemích méně než jedno procento. Zbytek je spálen ve spalovnách, pohřben na skládkách nebo vyvezen do třetího světa. Nedostatečnou kontrolu má na svědomí především nedůsledné vymáhání existující legislativy, vágní zákony a absence politické vůle. V neposlední řadě také lhostejnost spotřebitelů.

Neférový obchod

Situace se vyhrtila, když si Evropská unie začala uvědomovat problém s astronomicky narůstajícím objemem elektroodpadu, který často končil na skládkách k tomu neuzpůsobených. Nařídila proto povinnost výrobce odebírat zpět vysloužilé spotřebiče, aby tak zamezila černým skládkám a nešetrné likvidaci elektroodpadu. Ukázalo se však, že vyspělé země nemají dostatek kapacit

Elektronická zařízení jsou směsí několika stovek materiálů (například mobilní telefon obsahuje pět set až tisíc součástek). Protože obsahují měď, cín, hliník či trochu zlata a stříbra, jsou zdrojem stále vzácnějších materiálů pro další průmyslovou výrobu. Celkem však mohou elektronická zařízení obsahovat až čtyři desítky toxických látek (viz níže). Recyklace by proto měla probíhat za přísných bezpečnostních podmínek.

¹ <http://www.greenpeace.org/international/campaigns/toxics/electronics/where-does-e-waste-end-up>.

na ekologické zneškodňování tohoto nebezpečného odpadu a některé „recyklační“ firmy začaly odpad vyvážet do třetího světa. Většina takto vyváženého odpadu je záměrně falešně označena jako zboží z druhé ruky či podpora k překonání takzvané „digitální propasti mezi vyspělým Severem a zaostalým Jihem“. Podle zjištění organizace the Basel Action Network jsou ovšem zpravidla tři čtvrtiny elektroniky takto dovezené do třetích zemí absolutně nefunkční a končí na místních nezabezpečených skládkách, kde z nich chudí lidé holýma rukama a za pomoci ohně separují prodejné kovy.

Zmíněná organizace na svých webových stránkách shromáždila informace o starých počítačích nalezených na skládce v Lagosu v Nigérii. Počítače pocházely z amerických úřadů, od německých firem, z Anglie, Izraele a harddisky obsahovaly často i citlivé údaje, jako soukromou poštu, obchodní smlouvy a podobně. Organizace Greenpeace umístila minulý rok na jeden zcela nefunkční televizor čip, pomocí něhož mohla vyřazený spotřebič satelitně sledovat, a televizor odevzdala do jednoho sběrného dvora v Anglii. O pár týdnů později jej objevila na černém trhu v Nigérii.

Toxický koktejl

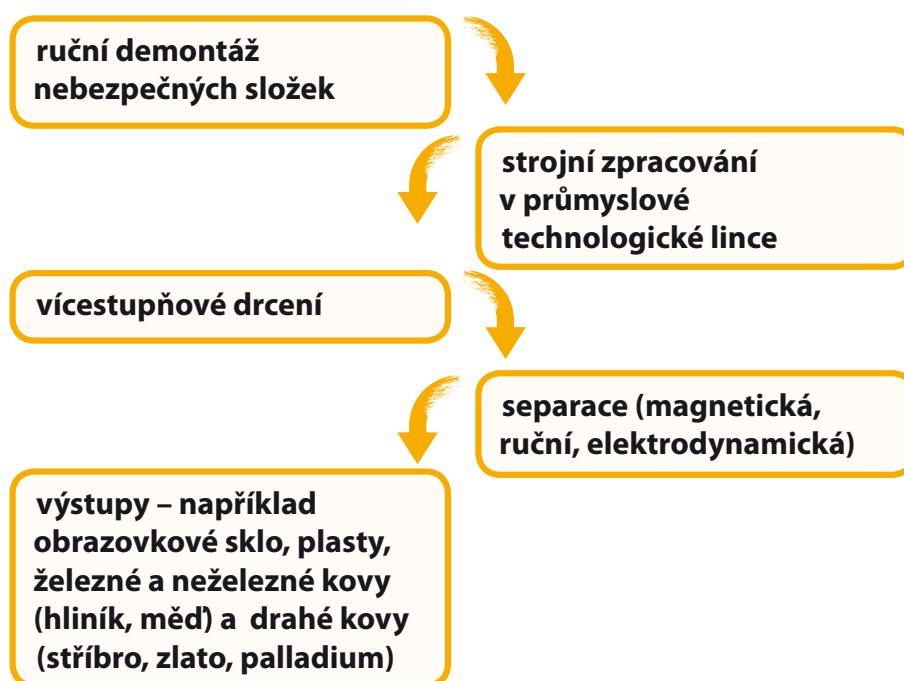
Bromované zpomalovače hoření jsou obsažené v elektrických vodivých deskách a v plastových částech spotřebičů, z elektroodpadu na nezabezpečených místech se snadno dostávají do prostředí například vymýváním dešťovou vodou. V přírodě se těžko rozkládají a mají tendenci se zde kumulovat. Při dlouhodobém působení na člověka ovlivňují schopnost učení a paměť. Mohou rovněž zasáhnout fungování štítné žlázy a hormonální systém estrogenu, působení na plod v děloze je spojováno s poruchami chování.

Kadmium se používá v bateriích, kontaktech, vypínačích a starých elektronových obrazovkách. Také se může kumulovat a působí neblaze na ledviny a kosti.

Rtuť má mnoho použití, například v plochých obrazovkách či v zářivkách. Může poškodit mozek a centrální nervovou soustavu, zejména v raných fázích vývoje jedince.

Šestimocný chrom je karcinogenní podobně jako PVC, které je používáno například jako izolace drátů. Pokud je PVC spalováno, uvolňují se karcinogenní dioxiny. Tyto látky přetrvávají v prostředí dlouhou dobu a jsou vysoce toxické už za nízkých koncentrací.

Jak vypadá ekologická recyklace?

Co se dá dělat?

V České republice se vytrídí okolo čtyř kilogramů elektroodpadu na osobu a rok. Podle dostupných informací u nás probíhá hrubá demontáž přístroje na jednotlivé komponenty a odstranění nebezpečných podílů. Následné procesy recyklace se uskutečňují nejen v tuzemsku, ale i v dalších zemích Evropy. Část plastů nachází odbyt v Číně a sklovina obrazovek televizorů a monitorů se vozí do jihovýchodní Asie.

Drahá promiskuita

Základem by měla být minimalizace odpadu například tím, že budeme elektroniku používat déle a nepodlehne módním vlnám. Průměrná životnost počítače se ve vyspělých zemích mezi lety 1997 a 2005 snížila z šesti let na pouhé dva roky. Průměrná životnost mobilních telefonů je dokonce ještě kratší než dva roky. Lidé bohatého Severu obměňují své miláčky mnohem rychleji než kdykoliv dříve, což je dlouhodobě neudržitelné.

Vlády mají šanci postavit se proti

Na počátku tohoto roku odmítla indonéská vláda na základě varování nevládních organizací nelegální zásilku elektroodpadu americké firmy Brockton's CRT Recycling a loď byla vrácena zpět do Bostonu. Spojené státy Basilejskou úmluvu nepodepsaly, a obsahy amerických zámořských zásilek jsou tedy problematické. Nicméně případ jmenované firmy dokazuje, že spolupráce místních vlád a nevládních organizací leccos zmůže. Další iniciativou vedle již zmíněné Basel Action Network je například organizace Solving the E-waste problem StEP nebo asociace neziskových organizací World Reuse, Repair and Recycling.

Někteří výrobci sami zastávají společensky odpovědnou firemní politiku, proto je vhodné upřednostňovat nákup zboží od takovýchto firem. Organizace Greenpeace vytvořila barometr elektroniky, kde si může spotřebitel před nákupem elektroniky zjistit celkovou šetrnost, či naopak nešetrnost firem². Aby se předešlo problémům s recyklací, mělo by se hledat řešení již při výrobě. Spravedlivou elektroniku, tedy elektroniku vyráběnou s ohledem na životní prostředí, bezpečnost i zdraví zaměstnanců a obsahující minimální množství toxických složek, prosazuje mezinárodní kampaň make IT fair³.

² <http://www.greenpeace.org/international/campaigns/toxics/electronics/how-the-companies-line-up>.

³ www.makeitfair.org.

Zdroje:

Basel Action Network: <http://www.ban.org/index.html>.

Electronic waste: http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_waste#Hazardous.

Greenpeace-barometr elektronických firem: <http://www.greenpeace.org/international/campaigns/toxics/electronics/how-the-companies-line-up>.

Chinese town where old presents go to die: <http://www.telegraph.co.uk/earth/earthnews/3319968/Chinese-town-where-old-presents-go-to-die.html>.

Kampaň makeITfair: <http://makeitfair.org/>.

Sifting through the mounting problem of e-waste: <http://www.enviweb.cz/clanek/odpady/80857/sifting-through-the-mounting-problem-of-e-waste>.

StEP: <http://www.step-initiative.org/>.

Toxic trade: the real cost of electronics waste exports from the united states: http://earthtrends.wri.org/features/view_feature.php?theme=5&fid=66.

Where does e-waste end up?: <http://www.greenpeace.org/international/campaigns/toxics/electronics/where-does-e-waste-end-up>.

CIZÍ KONFLIKTY O NAŠE SUROVINY

Co mají společného Češi, vlastníci mobilní telefony a počítače a žijící v domácnostech vybavených elektronikou, s obyvateli africké Demokratické republiky Kongo, kteří žijí ve slaměných chýších, pracují v dolech na vzácné kovy a snaží se nezkřížit cestu guerillovým skupinám okolních států, jež ovládají východní část jejich země? Jedna ze spojujících nitek, kterou Češi obvykle nevidí, se jmenuje koltan. Obchod s tímto vzácným kovem, jenž v průmyslových zemích slouží k výrobě celé řady technologií, se z velké části podílel na financování války v Demokratické republice Kongo.

Konflikty o zdroje

V současné době probíhá na světě přibližně pětatřicet významných ozbrojených konfliktů o různých stupních intenzity.¹ Ve většině z nich se jedná o vnitrostátní nepokoje nebo o občanskou válku. Do průběhu pěti z těchto konfliktů zasahují i cizí státy.

Vzdáme-li z filozofického hlediska nelehkou odpověď na otázku proč, zeptejme se alespoň, oč se dnes války vedou. Od konce studené války dochází k postupné proměně takzvaných rizikových faktorů vzniku občanské války. Téměř úplné vymizení ideologického konfliktu v dnešním světě má mimo jiné za následek přesunutí nerostných zdrojů do středu zájmu, přičemž zajištění přísunu klíčových surovin je chápáno jako jedna z hlavních bezpečnostních funkcí státu. Hodnota některých přírodních zdrojů je navíc velmi vysoká, a proto se o kontrolu nad nimi vede boj.

Podle teorie konfliktu o zdroje je riziko vypuknutí občanské války v chudých zemích odvozeno od závislosti státu na vývozu primárních surovin – čím je stát závislejší na vývozu například nerostných zdrojů, tím se zvyšuje riziko vypuknutí (občanské) války. Svou roli hraje pohyb cen na světových trzích komodit, který má silný dopad na ekonomiku rozvojových zemí. Problematické je, že tyto země nemají na výkupní ceny svých surovin žádný vliv, a propad ceny jim přitom působí vážné problémy.

Celá řada dalších studií se zabývá tím, jaký vliv mají konkrétní nerostné zdroje na válku. Již při zběžném pohledu je patrné, že některé zdroje mají tendenci konflikt vyvolávat (ropa, diamanty, vzácné kovy), jiné zase válku prodlužovat (dřevo, snadno těžitelné vzácné kovy). Zdá se, že velmi důležitá je dostupnost zdroje.² V souvislosti se surovinami a válkou se někdy hovoří o „prokletí zdroji“ (resource curse), které vysvětluje vypuknutí občanských válek v mnoha afrických zemích jednoduše tím, že země mají značné přírodní bohatství a jejich státní zřízení nefunguje. Jedním z příkladů může být druhá konžská válka, která probíhala mezi lety 1998 a 2003 a do současné doby přímo nebo nepřímo si vyžádala více než pět milionů lidských životů.

Jak definovat válku?

Podle metodiky, kterou používá OSN nebo SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), lze válkou nazvat konflikt, jenž si vyžádá přes tisíc lidských životů za rok. Z tohoto pohledu se konflikty dále dělí podle intenzity. V současnosti splňuje kritéria „regulérní války“ situace v Iráku, Afghánistánu, Pákistánu a Somálsku a donedávna také občanská válka na Srí Lance.

Co je to koltan?

Až do počátku devadesátých let se koltan těžil jako vedlejší produkt cínovce (kaseritu) a obchodovalo se s ním jako s nepříliš významnou surovinou. S rozvojem high technology (hi-tech) však získala na hodnotě. Poptávka po koltanu zaznamenala exponenciální nárůst v roce 2000. Zvýšení poptávky o osmatřicet procent oproti roku 1999 mělo za následek, že cena koltanu prudce vzrostla z třiceti dolarů za libru v roce 1999 na více než dvě stě dolarů v roce 2000. Ceny se posléze navrátily na dvacet až třicet dolarů za libru. Tento cenový skok se vysvětluje zvýšením výroby spotřební elektroniky, nárůstem produkce hardwaru a přechodem na novou řadu menších mobilních telefonů právě v době, kdy byl velký nedostatek koltanu na trhu. Tato událost se nazývá „koltanová horečka“ a ukázalo se, že se

¹ <http://www.globalsecurity.org>, <http://www.warsintheworld.com>.

² Například hlubinné diamanty, které lze těžit pouze za užití těžké techniky, se v zemi, jako je například Botswana, předmětem války nestaly, zatímco aluviální (říční) diamanty v Kongu, jež lze těžit bez použití sofistikované technologie, financovaly činnost mnohých ozbrojených frakcí. Lze říci, že čím je zdroj cennější a zároveň snáze těžitelný, tím se riziko vypuknutí války zvyšuje.

promítla do průběhu války v Demokratické republice Kongo (DRK) v letech 2000 až 2003.

Největším oficiálním vývozcem suroviny je Austrálie, avšak odhaduje se, že osmdesát procent světových nalezišť se nachází v Africe a drtivá většina leží v DRK. Většina koltanu se těží a vyváží ilegálně. Těží se v povrchových dolech nebo z černých písků říčních a mořských náplavů. Kopáč koltanu nepotřebuje žádné speciální technické vybavení. Při procesu zpracování, jenž probíhá v průmyslových zemích, se tantalová ruda po přetavení promění v jemný prášek, který velmi dobře drží elektrické napětí. Světová poptávka po koltanu je i dnes stále na vzestupu.

Koltan

Koltan (zkratka pro kolumbit-tantalit) je sloučenina dvou vzácných kovů, která dosahuje výjimečné tvrdosti a neobyčejně dobré vodivosti. Proto má široké uplatnění v průmyslu, a to od zdravotnictví, kde se využívá v zubařství či k výrobě implantátů, přes výrobu vysoce odolných materiálů, turbín, balistických střel, vojenských zařízení a jaderných reaktorů až po součástky mikročipů (základní složka pro výrobu veškeré spotřební elektroniky).

Africká světová válka

Demokratická republika Kongo má přibližně sedmdesát milionů obyvatel, z nichž asi tři čtvrtiny žijí pod hranicí chudoby. Přitom z hlediska množství a rozmanitosti přírodního bohatství je DRK jednou z nejbohatších zemí světa.

Nejzávažnějším se stal konflikt, kterému se přezdívá „africká světová válka“, neboť se do něj zapojilo osm afrických zemí přímo a mnohé další nepřímo. Roznětkou se stala genocida v sousední Rwandě, jejíž strůjci uprchli přes hranici na západ. Na území Konga, třetí největší země v Africe, vedla od roku 1998 obrannou válku aliance prezidenta Kabilu, podporovaná sousední Angolou, Zimbabwe, Čadem a Namibií, proti povstaleckým hnutím na východě země a jednotkám Rwandy, Ugandy a Burundi, které do země intervenovaly. Neúnosně dlouhé trvání války bylo zapříčiněno rozsáhlou ilegální těžbou nerostných surovin, zejména drahých kovů, a jejich prodejem, nad nímž neměla vláda nejmenší kontrolu. Reakcí OSN bylo v roce 2000 nasazení mise MONUC, největší mise všech dob, která v oblasti dodnes operuje.

Podle údajů IRC (International Rescue Committee) připravila válka v Kongu o život 5,4 milionů lidí. Ačkoliv válka v roce 2003 oficiálně skončila, dodnes přetrvávají nepokoje, stejně jako rozsáhlá humanitární krize. V současnosti jsou největším problémem nemoci spojené s akutním nedostatkem potravin a léků, především malárie, pneumonie, průjmý a podvýživa. Richard Brennan, ředitel Programu globálního zdraví při IRC, uvádí, že většina úmrtí byla způsobena snadně léčitelnými onemocněními, ke kterým by nedošlo, kdyby válka nezpůsobila kolaps zdravotního systému a rozvrat tradiční obživy obyvatel. Během konfliktu došlo také za účelem obživy k bezprecedentnímu hubení zvířat, zejména populace slonů a horských goril v národních parcích na východě země.

Přírodní bohatství Demokratické republiky Kongo

V Konžské pánvi se rozkládá druhý největší tropický deštný prales a na pobřeží i v pevninském šelfu se nacházejí naleziště ropy. Kongo má také obrovské vodní zdroje – stejnojmenná řeka je po Amazonce druhá nejvodnatější na světě. Stát má neobyčejné zásoby vzácných kovů a minerálů. V zemi se nacházejí naleziště diamantů, zlata, kobaltu, cínu, mědi, uranu, zemního plynu a koltanu.

Ze svého nerostného bohatství však obyvatelé Konga (dřívějšího Zairu) od získání nezávislosti na Belgii v roce 1960 pramálo získali. Přes třicet let v zemi vládl nechvalně známý diktátor Mobutu Sese Seko. V devadesátých letech DRK zachvátily hned dva válečné konflikty.

Cesta koltanu na světový trh

Jelikož na světě není mnoho nalezišť koltanu a poptávka po něm stoupá, je na vzestupu i jeho cena. Naleziště se vyskytují většinou jen v pohořích starých přes tři miliardy let – v Austrálii, Jižní Americe a především v samém středu Afriky v oblasti Velkých jezer. Přestože se tam setkávají hranice Konga, Rwandy, Ugandy a Burundi, zásoby se nalézají výhradně na území Konga. Právě v této oblasti probíhaly hlavní fáze války a území dodnes není pod kontrolou vlády.

Koltan dorazí na světový trh zcela neoznačený, a jeho původ tak nelze téměř vůbec vystopovat. Surovina se z Konga dostává pozemní dopravou do Rwandy či Ugandy, případně letecky přímo do Evropy ke zpracování.

Odhaduje se, že osmdesát procent koltanu se dopravuje do Austrálie, odkud se dále exportuje jako koltan pocházející z Austrálie, tedy legálně těžený. Na rozdíl od diamantů v obchodování s koltanem zcela chybí certifikační proces, který by zaručoval „nekonfliktní“ původ.

Stejně jako další vytěžené suroviny se i koltan vyváží z Konga ilegálně přes území kontrolovaná rebely či ozbrojenými skupinami cizích států. Jiná, poněkud absurdní statistika, že největším oficiálním vývozcem koltanu není DRK, ale sousední Rwanda, na jejímž území téměř žádné zdroje nejsou. Panel expertů OSN, zabývající se situací v DRK, opakovaně tvrdí, že

rwandské armádě z těžby koltanu mezi roky 1999 a 2000 plynulo zhruba dvacet milionů dolarů za měsíc.

Zprávy Panelu expertů OSN přímo obvinily Rwandu, Ugandu a Burundi z ilegální těžby a vývozu surovin Demokratické republiky Kongo a rovněž jmenují firmy, které koltan z Afriky využívají. Na kontroverzním seznamu 125 společností je řada evropských či amerických firem, jako například Alcatel, Compaq, Dell, IBM, Ericsson, Nokia a další. „Kdyby Západ uzavřel ventily, kterými tam proudí miliony dolarů, snad by to donutilo zneprátené strany uzavřít mír,“ míní Pavel Mikeš, český afrikanista a bývalý velvyslanec v Kongu.³ Podle Alexe Shoumantoffa, reportéra amerického časopisu Vanity Fair, putuje největší množství konžského koltanu do USA, konkrétně do americké armády, která jej využívá k výrobě zbraní. „Mnoho koltanu z Konga tímto způsobem skončilo v Iráku,“ tvrdí Shoumantoff.⁴

Certifikace, embargo nebo obchod?

Z pohledu liberalismu se míru nejlépe dosahuje skrze obchodování, protože ekonomické zisky ze vzájemného obchodu jsou obecně mnohonásobně vyšší než cena vedení války. Avšak principy trhu mohou riziko konfliktu také zvyšovat, zejména pokud je hodnota zdroje na trhu natolik vysoká, že žádná ze stran činících si na něj nárok nemůže jeho ztrátu přijmout. Kvůli odbytu surovin na mezinárodním trhu bylo v Kongu pro většinu válčících stran ekonomicky výhodné konflikt co nejdéle udržovat při životě.

Jaká existují řešení v případě selhání trhu, který v podstatě umožňoval financování konfliktu? Nejznámějším nástrojem je obchodní embargo. To bylo Organizací spojených národů skutečně dočasně vyhlášeno Rwandě a Ugandě. Existují i radikální návrhy, jako například zcela zmrazit obchod s nelegitimními vládami či zeměmi, kde probíhá válka. To by však znamenalo jednak riziko humanitární krize a ztrátu přísunu surovin pro průmyslové země, a také mnohá

³ Kutilová, M.: Kongo: země, kde se rodí počítače. Týden, ročník 15, č. 26, 2008.

⁴ Tamtéž.

opatření v rozporu s celou řadou pravidel deregulace mezinárodního obchodu, zavedených Světovou obchodní organizací.

Další možností je suroviny certifikovat, aby bylo možné zjistit, odkud pocházejí. V reakci na takzvané konfliktní diamanty, které financovaly války hned v několika afrických zemích, iniciovala OSN v roce 2003 Kimberlejský proces certifikace diamantů, kterého se dnes účastní pětasedmdesát zemí. DRK k plnému členství teprve směřuje. Existuje řada pokusů vytvořit obdobné schéma certifikace i pro koltan, zatím ovšem bez úspěchu.

Zdroje:

Collier, P. – Hoeffler, A.: Greed and Grievance in Civil War, *Oxford Economic Papers*, Vol 56, s. 563–95, 2004.

Čajka Adam: Vliv světových cen primárních komodit na konflikt v Demokratické republice Kongo v letech 1998 až 2003. Diplomová práce, FSS MU, 2009.

Klare, M.: *Resource Wars: New Landscape of Global Conflict*, New York, Henry Holt and Company, 2004.

Kutilová, M.: Kongo: země, kde se rodí počítače. *Týden*, ročník 15, č. 26, 2008.

Zprávy Panelu expertů OSN: <http://www.un.org/africa/osaa/reports.html>.

Stockholm International Peace Research Institute: www.sipri.org.

Uppsala Conflict Data Program z webu: <http://www.pcr.uu.se>.

Global Security: www.globalsecurity.org.

International Rescue Committee: www.theirc.org.

PRALES NA TALÍŘI

Co má maso společného s naším vlivem na obyvatele zemí globálního Jihu? Nemusí to být na první pohled patrné, ale ve skutečnosti hodně. Češi nejsou příliš častými konzumenty argentinských hovězích steaků, chilského vepřového nebo brazilských kuřat, i když všechny tyto výrobky jsou dostupné i na našem trhu. Překvapením ale může být, že téměř všemi zvířaty, které si Češi na talíř servírují, prošly za jejich života desítky kilogramů argentinské či paraguayské sóji.

Kdyby nebylo sóji

Kupodivu i „domácí králík“ od chovatele v české vesnici bývá krměn směsí založenou na jihoamerické sóji. Stejně tak naprostá většina zvířat, jejichž maso se objevuje na našich pultech, je krmena směsí na bázi sóji, dováženými především ze zemí Jižní Ameriky – z Brazílie, Argentiny, Paraguaye a Uruguaye; v poslední době se do „sójoagrobusinessu“ pustila také Bolívie. 73 % sóji spotřebované v Evropské unii tedy snědí prasata a drůbež. Odhaduje se, že kolem devadesáti procent sóji vyprodukované na světě slouží jako krmiva.

Protože sója obsahuje mnoho bílkovin a méně sacharidů a tuků, patří mezi ideální krmiva pro všežravce, jako jsou prasata a drůbež. Na prudký růst jejího použití jako krmiva mělo vliv více faktorů, mezi podstatné patří především její vhodnost a nízká cena na jednotku produkce masa.

Na nízkou cenu sóji mají vliv následující faktory:

- ➔ osvobození krmiv od cla při dovozu ze zemí mimo Evropskou unii
- ➔ zákaz zkrmování levných bílkovin živočišného původu (masokostní moučky) z důvodu hrozby nákazy BSE (jde o sporný problém, neboť v České republice se nepoužívaly ani před evropským zákazem, a přesto se případy nemoci vyskytly a vyskytují)
- ➔ dostatek levné půdy a nižší výrobní náklady v USA a v Jižní Americe, dotace farmářům v USA a levnější pracovní síla v Jižní Americe)
- ➔ velkovýroba = úspory z rozsahu
- ➔ levná lodní doprava

Všechny zmíněné jevy mají vliv na snížení nákladů na chov zvířat v Evropě, čímž se zvyšují příjmy evropských chovatelů a často se snižují i ceny masa. Chov zvířat určených pro evropské spotřebitele masa probíhá zatím v převážné míře v Evropě. Je zajímavé, že koncentrace a množství chovů prasat a drůbeže klesá se vzdáleností od přístavů, kam levná sója ze zámoří připlouvá (nejvíce chovů najdeme v Nizozemí, Dánsku a severním Německu).

Zvířata ve velkochovech konzumují sóju převážně ve formě takzvaných pokrutin – zbytků bobů po vylisování sójového oleje, hojně využívaného v potravinářském průmyslu.

Kosmopolitní maso

Padesát procent masa na našem trhu je českého původu, tedy ze zvířat chovaných na našem území. Zbylých padesát procent spotřebovaného masa se k nám dováží, převážně z blízkých sousedních zemí – nejvíce z Polska a Německa, ale také například z Dánska, Belgie, Irska nebo Španělska. V roce 2009 se k nám dováželo malé množství hovězího masa dokonce z Namibie nebo vepřové z Chile, ve větším množství se na našem trhu objevila porcovaná kuřata z Brazílie.

Masožravé národy

To, že Česká republika ročně dováží několik set tisíc tun sójových produktů, není tedy způsobeno naší velkou láskou k sóji, sójovému masu či tofu, jak by se mohlo zprvu zdát, nýbrž kvůli naší vysoké spotřebě vepřového a drůbežního masa.

Zatímco za rok 2008 spotřeboval průměrný Čech kolem 80 kilogramů masa, v roce 1964 to bylo 63 kilogramů a v roce 1924 jen 25 kilogramů.

Kácení cenných brazilských pralesů

Ročně se nyní v Evropě spotřebovává průměrně kolem 89 kilogramů masa na osobu (Česká republika je tedy velmi mírně pod evropským průměrem). Významným trendem posledních let je prudký růst spotřeby masa v Číně a rychle stoupá i v dalších asijských i jihoamerických zemích. Čína, donedávna ještě významný exportér sóji, se stala jejím největším dovozcem.

Vystěhování obyvatel

Mnozí menší farmáři a pěstitelé dobytka navíc nejsou schopni konkurovat takovým obrovským podnikům, jako je například Andre Maggi Group, proto jim často prodávají svou půdu a stěhují se buď do měst, kde zaplňují už tak přelidněné chudinské čtvrti, nebo ještě dál na západ a na sever, na jediný zbývající brazilský volný prostor, jenž stále ještě tvoří amazonský prales.

Škody na životním prostředí

Sója je poměrně náročná plodina a v chudé tropické půdě potřebuje být samozřejmě hnojena a chráněna před škůdci. Hnojí se téměř výhradně umělými hnojivy a ošetřuje se chemickými pesticidy. Ty se nejčastěji aplikují letecky nebo velkými traktory, a chemie se tak dostává do okolní krajiny i do těl místních obyvatel. Ročně je v Brazílii nahlášeno 150 tisíc až 200 tisíc případů otrav pesticidy a čtyři tisíce lidí na jejich následky umírají. Odhady expertů hovoří o deseti procentech brazilské populace vystavené pesticidům. Pěstování sóji spotřebovává pětadvacet procent všech pesticidů v Brazílii použitých.

Zemědělci nahrazení kombajny

Mnoho malých zemědělců ztratilo práci, protože na obdělání velkých lánů jediné plodiny vystačí stroje a jeden zaměstnanec připadá na 170–200 hektarů půdy. Oproti tomu 400 hektarů půdy obdělávané rodinnými farmami v severní Brazílii užívá osmdesát pracovníků.

Přečerpání vodních zdrojů

Významným aspektem je rovněž spotřeba vody: sedmdesát procent spotřebované vody ve světě je využíváno v zemědělství a velká část zemědělské produkce je určena pro krmivo drůbeže a prasat, nikoliv pro přímou spotřebu lidmi. David Pimentel z katedry ekologie Cornell University vypočítal, že na výrobu jednoho kilogramu pšenice se spotřebuje kolem 900 litrů vody, zatímco na kilogram hovězího masa to je 100 tisíc litrů.

Základní fakta o dovozu sóji

Spotřeba sóji v EU	73 % krmiva
	7 % biopaliva (ze sójového oleje)
	20 % potraviny
Původ sójových bobů dovážených do EU	64 % Brazílie
Původ sójových pokrutin dovážených do EU	61 % Argentina

Spotřeba masa v ČR

(v kg na osobu a rok)

Oblast	Průměrná spotřeba masa (2004)	Průměrná spotřeba masa (1964)
Evropa	89	56
ČR	81	63
USA	124	89
Brazílie	79	28
Čína	54	4
Japonsko	42	8

Zdroj: ČSÚ + FAO.

Spotřeba masa ve světě

(v kg na osobu a rok)

Druh masa	Spotřeba na osobu a rok (2008)	Trend (2000–2008)
Vepřové	41 kg	stabilní
Hovězí	10 kg	mírný pokles
Telecí	0,1 kg	mírný pokles
Skopové, kozí, koňské	0,3 kg	stabilní
Drůbež	25 kg	mírný růst
Zvěřina	1 kg	růst
Králičí	2,5 kg	mírný pokles
Ryby	6 kg	velmi pozvolný růst
Roční celková spotřeba masa na osobu v ČR	85 kg	Stabilní (nepravidelně kolísající v rozmezí 77,8–85 kg)

Zdroj: ČSÚ + FAO.

Podobná situace panuje i v dalších jihoamerických zemích, kde je sója jednou z hlavních exportních surovin – v Bolívii, Paraguayi, Argentině i Uruguayi.

Nemít na talíři biom cerrado

Co s tím můžeme udělat my, spotřebitelé masa, jehož původce byl krměn kilogramy jihoamerické sóji? Případ pěstování sóji je ve svých dopadech na země specifický v tom, že její přítomnost v nadměrné míře spíše škodí. Proto se dá říci, že snížení její spotřeby ve světě by mělo okamžitý pozitivní dopad.

Nejjednodušší by bylo **nejíst maso**. Pro mnohé je však život bez masa nepředstavitelný – v tom případě lze jeho **spotřebu omezit** pouze na slavnostní příležitosti nebo na konzumaci maximálně jednou či dvakrát týdně, což ostatně naši předkové praktkovali běžně a mělo to na jejich zdraví spíše pozitivní vliv. Maso znamenalo svátek a ve všední dny se jedlo snad jen v domácnostech řezníků či rybářů.

Zajímavou možností může být využívání **ověřeného zdroje masa**, který nepoužívá ke krmení sóju. Příkladem mohou být valašské ovečky nebo býci z celoročně volně chovaných stád. Právě z nich obvykle bývá získáváno biomaso, jež je na našem trhu už poměrně snadno k dostání.

Dále můžeme **dát přednost hovězímu masu**, protože krávy a býci, na rozdíl od prasat či kuřat, si se svými čtyřmi žaludky vytvoří dostatek energie i z mnohem méně výživné stravy, než je sójová. Hovězí maso má ovšem jiné problematické aspekty: hovězí dobytek patří (kromě

Co přináší sója Brazílii

Významnou osobou brazilského sójového průmyslu je *Blairo Maggi*, místními nazývaný *rei do soja* (sojový král). Vlastní jeden z největších místních konglomerátů – *Andre Maggi Group* a je současně také guvernérem brazilského státu *Mato Grosso*. Spojení těchto dvou rolí v jedné osobě způsobuje, že ve státě *Mato Grosso* je poskytována nebývalá podpora pěstování sóji. Proto roste největší část z brazilské produkce sóji právě zde.

Andre Maggi Group

Počet zaměstnanců	3100
Roční obrat	2,4 mld. dolarů
Pořadí mezi brazilskými exportéry	17
Podíl na brazilské produkci sóji	8 %
Počet vlastních nákladních lodí	73

Sójový král a jeho spoluobčané

V *Mato Grosso* současně probíhá odlesňování nejvyšší rychlostí ze všech brazilských států. Ve středojižní Brazílii dochází právě kvůli pěstování sóji pro export k bezprecedentnímu ničení jihoamerického biomu *cerrado*. Skoro osmdesát procent tohoto celosvětově unikátního a druhově nejbohatšího typu savany již bylo přeměněno na monokulturní plantáže, především pro pěstování sóji a kukuřice, a také na pastviny pro krávy. Expanze pěstování sóji má rovněž značný vliv na území amazonského deštného lesa, ačkoliv na místě, kde býval, se sója tolik nepěstuje. Vypalování a kácení *pralesa* způsobují zvláště pastevci a menší zemědělci, kteří jsou velkými sójovými firmami a obrovskými farmami vytlačováni z půdy v oblastech savanovitěho *cerrada*, kde je sója nejvíce pěstována (státy *Mato Grosso*, *Rondonia*, *Mato Grosso do Sul*, *Goiás*, *Minas Gerais*, západní *Bahia*).

rýžových polí, skládek odpadu či bažin) mezi největší producenty metanu, jenž je z hlediska klimatických změn výrazně nebezpečnější než oxid uhličitý, navíc vznik nových pastvin se na kácení pralesů podílí také nemalým podílem.

Na úrovni komplexnějších řešení problému kácení jihoamerických pralesů lze **informovat okolí o dopadech konzumace řízků a steaků**. Právě o to se snaží kampaň organizovaná platformou holandských nevládních organizací zabývajících se sójou – Dutch Soy Coalition (<http://commodityplatform.org/wp/>).

Na vládní úrovni byla stanovena takzvaná **Basilejská kritéria pěstování sóji** na základě výsledků kulatého stolu pro

„odpovědnou“ sóju (RTRS, Round Table for Responsible Soy Association, www.responsiblesoy.org). Členy této mezinárodní koalice k udržitelnému pěstování sóji jsou i všichni významní sójoví hráči. V současnosti probíhá jednoleté pilotní testování standardu odpovědného pěstování sóji (standard ke stažení: http://www.responsiblesoy.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=71&Itemid=40&lang=en). Setkává se ale s protesty nevládních organizací i místních zemědělců, jelikož bývá považován za pouhý greenwashing a ve skutečnosti neřeší, co by řešit měl. Dokonce k tomuto tématu proběhla i kontroverzní debata v nizozemském parlamentu, jehož vláda právě tento koncept podporuje.

Význam mají i **kampaně za omezení spotřeby masa**, často spojené s kampaněmi za lepší podmínky chovu zvířat – například na www.eatlessmeat.org (britské Compassion in World Farming, www.ciwf.org.uk).

U nás se lze v tomto směru zapojit do činností Společnosti pro zvířata (www.spolecnostprozvirata.cz), Ochránců hospodářských zvířat (www.ohz.cz) nebo Svobody zvířat (www.svobodazvirat.cz), které se tématu spotřeby masa a zlepšování podmínek chovu zvířat dlouhodobě věnují.

Čtyři obři na světovém trhu se sójou – americké firmy Archer Daniel Midlands a Cargill, nizozemská společnost Bunge a Louis Dreyfus z Francie - značnou část svých sójových aktivit přesunuli právě do Jižní Ameriky.

Bioprase nežere sóju?

Bioprase smí být krmeno pouze chemicky neupravenými krmivými z ekologického zemědělství, takže například geneticky modifikovaná sója je vyloučená, stejně jako běžně používané chemicky upravované šroty na základě sójových pokrutin.

Zdroje:

Fairfood: www.fairfood.org/campaign.

Materiály Hnutí Duha.

Mezinárodní kampaň Jezme méně masa!: www.eatlessmeat.org.

Mezinárodní kampaň La soja mata / Soy kolos a Sborník United Soya Republics ke stažení: <http://lasojamata.iskra.net>.

Water Footprint Network: <http://www.waterfootprint.org>.

UNDP (2007): Human Development Report 2007/8: <http://hdrstats.undp.org>.

Animal Aid: <https://secure.wsa.u-net.com/www.animalaid.org.uk/farming/water.htm>.

Corporate Europe Observatory: <http://www.corporateeurope.org/agrofuels/content/2009/09/dutch-debate-responsible-soy>.

WWF: http://assets.panda.org/downloads/factsheet_soy_eng.pdf.

Patrick Knight: <http://www.allbusiness.com/manufacturing/food-manufacturing-grain-oilseed-milling/714302-1.html>.

Dutch Soy Coalition: http://commodityplatform.org/wp/?page_id=65.

Round Table on Responsible Soy Association: www.responsiblesoy.org – Round Table on Responsible Soy Association.

Um otro olhar sobre a soja, Articulacao Soja Holanda 2006: http://commodityplatform.org/wp/?page_id=65.

Filmy:

Hambre de Soya (o pěstování sóji v Argentině). [online] Dostupné z: http://www.dailymotion.com/video/xu9kc_hambre-de-soja. 2004.

Soy – Killing fields. [online] Dostupné z: <http://www.feedingfactoryfarms.org>. 2009.

KDO VYROBIL TŘETÍ RUČNÍK ZDARMA?

Ty tam jsou časy, kdy se oděvy, jež nosíme, vyráběly u nás. Látky, polotovary, ale i hotové výrobky dnes urazí tisíce kilometrů na své cestě po světě. Naše oblečení vzniká převážně v zemích s dostupnou levnou pracovní silou, například v Číně, Indii, Bangladéši, Turecku či Mexiku. Prý se to ekonomicky vyplácí. Je však tento způsob úspory nákladů vždy férový? Víte, kdo na nás šije a jak žije?

Pozadí přesunu výroby většiny spotřebního zboží do rozvojových zemí je poměrně průhledné a jednoduché: levná a dostupná pracovní síla, celkově nižší náklady na výrobu, nižší ceny materiálu a místní přepravy, často mírnější pracovní i environmentální legislativa a spolu s tím i vyšší ochota přehlédnout případné prohřešky proti zákonům. Jinými slovy, možnost vyrábět za podmínek, které by v takzvaně vyspělém světě nebyly možné.

Arjuara

Arjuara nemá poslední dobou moc dobrou náladu. Žije spolu se svým manželem, dvěma dětmi a sedmnáctiletou sestrou ve slumu na okraji Dháky, v místnůstce z vlnitého plechu o velikosti 4 × 3 metry, navíc bez oken. Každé ráno vstane v šest hodin, nachystá všem snídani, vystojí frontu na kanystr vody a po půlhodinové cestě pěšky začíná o půl deváté směnu v továrně Big Boss Ltd., kde se vyrábějí džíny pro skandinávský trh. Domů se vrací obvykle až po desáté hodině večer, přestože podle její smlouvy i bangladéšského zákona by pracovní doba neměla přesáhnout osm hodin denně. Přesčas, které nejsou zvláště zaplacené, však musí dělat téměř každý den. Kdyby odmítla, bude vyhozena. Po příchodu domů ještě uvaří rodině večeři a usíná až okolo půlnoci – na pouhých šest hodin, po nichž opět vstává, vaří, odchází...

Nedostatek volného času ovšem není to, co činí Arjuare vrásky na čele. Kvůli ekonomické krizi hrozí továrna Big Boss Ltd. svým zaměstnancům propouštěním. V Dháce je na nekvalifikované práci v textilních továrnách závislá více než polovina lidí a ztráta práce je pro ně opravdovou tragédií. Najít práci v jiné továrně je velice těžké – na každé místo čekají fronty zájemců a finanční pomoc nezaměstnaným zde fakticky neexistuje.

Proto se Arjuara obává, že přijde o svůj skrovný výdělek. Vskutku skrovný – plat 1500 taka (zhruba devatenáct amerických dolarů) měsíčně je hluboko pod bangladéšským minimem i pod hranicí únosnosti. Při cenách kupříkladu 800 taka za pokoj bez příslušenství, 220 taka za kilo hovězího masa či 35 taka za kilo rýže je vyžití z takového platu pro celou rodinu velmi těžké. Arjuara navíc každý den přispívá několik drobných chůvě – jedenáctileté dceři od sousedů, která se stará o její děti. A když je velmi unavená nebo když přesčas trvá tak dlouho, že by se nestihla vrátit k vaření večeře, jede z práce za deset taka rikšou. Ačkoliv si velmi stěžuje na svůj plat, je ráda, že svou práci zatím má – jako nezaměstnaná by nedostala vůbec nic, neboť systém sociálních dávek v Bangladéši prakticky neexistuje.

Ještě před rokem pravidelně demonstrovala za zvýšení platů, avšak od té doby, co vedení začalo hrozit výpověďmi, si na to ona ani nikdo z jejich kolegů již netroufá.

Nízký plat a nezaplacené přesčas nejsou jedinými problémy, které Arjuara ve svém zaměstnání pozoruje. Svou práci považuje za velmi nebezpečnou – začíští švy na hotových džínách, přičemž pracuje u malého stolu natěsnaná s devíti dalšími ženami s ostrými nůžkami v rukou, za nedostatečného osvětlení a bez jakýchkoliv ochranných pomůcek mnoho hodin denně bez odpočinku. Nežádka se stává, že se ženy při práci vzájemně zraní – na pracovišti však není k dispozici ani lékárnička k ošetření rány, a snadno se tak šíří různé infekce. Čas strávený ošetřením by navíc mohl pacientku stát místo, neboť nesplnění velmi náročných norem je považováno za hrubé porušení pracovní kázně.

Výrobci bez továren

Pro firmy vyrábějící nejrůznější zboží je výhodnější, když továrny, v nichž výroba probíhá, přímo nevlastní. Mohou tak na své dodavatele přenášet zodpovědnost za kvalitu a za včasné dodání zboží a rovněž za veškerá rizika s výrobou spojená. Spolu s tím dodavatelé přebírají i starosti se sháněním dostatečného počtu zaměstnanců, s jejich pracovním prostředím, mzdovým ohodnocením a také s případným propouštěním v době nedostatku zakázek. To vše v často tvrdém konkurenčním prostředí.

Nemoc je obecně při práci v továrně velmi nežádoucí – nejen že zaměstnanec nedostane žádnou nemocenskou, ale nikdy si nemůže být zcela jist, že jeho místo na něj bude po návratu čekat. I těm šťastnějším ze zaměstnanců, kteří mají stejně jako Arjuara řádnou pracovní smlouvu, se může stát, že se tato smlouva během jejich nepřítomnosti ztratí. Většina zaměstnanců však žádnou smlouvu vůbec nemá – pracují pouze na příležitostné kontrakty.

Arjuara ani její přátelé, jež žijí ve stejných podmínkách, nemají představu, jak jinak by jejich život v Dháce mohl vypadat. Arjuara nemá žádné vzdělání, číst a psát umí jen s námahou a mnoha chybami. Obává se, že ani její děti nečeká nic lepšího, protože na další vzdělávání rodina nemá peníze. O svůj osud strach nemá, přála by si ale pomoci svým dětem i všem budoucím bangladéšským dělníkům vyrábějícím oblečení. Mrzí ji nespravedlnost současného nastavení, především když vidí bohaté auditory z firem, jež z její továrny oděvy vykupují a prodávají v Evropě – jezdí drahými auty a jsou vždy bezvadně oblečení. Avšak dělníci, kteří pro jejich značky oděvy vyrábějí, nemají téměř ani co jíst. A zároveň cítí, že za současné situace nemá v Bangladéši jinou možnost, jak sebe a svou rodinu uživit.

Tisíc džínů do zítřka, jedno euro za kus – žádný problém

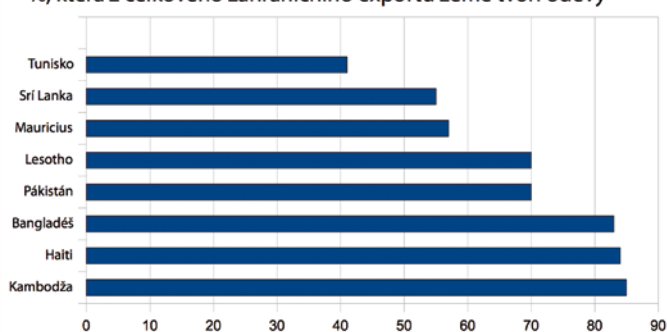

Bangladéš, ve kterém žije a pracuje Arjuara, je jednou z nejchudších zemí světa (podle statistik OSN patří mezi třicet nejchudších zemí světa) a jeho závislost na vývozu oděvů (asi osmdesát procent) jej činí v této oblasti velmi zranitelným¹. Na výrobu oděvů se přeorientovalo téměř celé hospodářství země a velcí výkupci si nyní mohou diktovat podmínky – nízké výkupní ceny a šibeniční dodací lhůty. Spolu se slabou vládou, která není

schopná zajistit dodržování zákonů v zemi, je závislost země na průmyslovém odvětví pro její obyvatele velmi komplikující.

Ostatní země, ze kterých se dováží oděvy do Evropy ve velkém, nejsou na jejich vývozu tak závislé – situace je o něco lepší jednak proto, že politika a ekonomika jsou trochu trochu stabilnější, ale především proto, že obvykle vyrábějí rozmanitější druhy zboží. Pro většinu továren v těchto zemích je však z hlediska pracovních podmínek, které v nich panují, situace stejná.

% , která z celkového zahraničního exportu země tvoří oděvy

Kolik obléknu Češi?

Největším dovozcem oděvů do České republiky je Čína, jež vytváří 1/4 světové produkce. Na ramínkách v obchodech s oblečením však můžeme najít kousky z celé jihovýchodní Asie a také z nejuvýchodnějších zemí Evropy. Nejen Bangladéš je na vývozu oděvů zcela závislý – také například v Kambodži zastupují oděvy více než osmdesát procent celkové hodnoty exportu a v Pákistánu je to zhruba sedmdesát procent².

Češi spotřebují ročně okolo patnácti kilogramů textilu; deset milionů Čechů tedy spotřebuje zhruba 150 tisíc

¹ Nazneen Ahmed: Bangladesh Apparel Industry and its Workers in a Changing World Economy.

² Alwood a kol.: Well dressed? The present and future sustainability of clothing and textiles in the United Kingdom.

tun textilu. Česká republika přitom zdaleka není největším konzumentem, Německo či Anglie nás předčí. Tato vysoká spotřeba je umožněna jednak vlivem obrovské produkce, ale hlavně díky nízkým cenám celého výrobního procesu, kvůli nimž jsou lidé ochotni textil tolik nakupovat.

Jak pomoci Arjuare a tisícům jejích kolegů?

Možností pro běžného spotřebitele existuje poměrně mnoho – oděvy s fair trade certifikací, sweatshopfree značkami a dalšími označeními nám při koupi zaručí, že na našem tričku nepracovala Arjuara, která neví, jestli ještě zítra bude schopná pro své děti sehnat obživu. Podobné certifikáty jsou však na trhu s oděvy stále v menšině.

Důležité je proto povolávat k odpovědnosti ty, kteří na nepřijatelném stavu věcí mají svůj podíl viny – velké firmy, jež díky svým penězům rozhodují za management továren, jaké podmínky budou při výrobě panovat. O to se pokouší mnohé organizace v Evropě, USA i Asii.

Koalice mnoha nevládních organizací, která již dvacet let funguje pod názvem Clean Clothes Campaign (CCC), systematicky tlačí na firmy, aby poskytovaly svým zákazníkům informace, odkud jejich zboží pochází, a byla tak možná kontrola podmínek, jaké v továrnách panují. Zároveň tyto firmy žádá, aby své jednání zlepšovaly³.

V České republice bude brzy spuštěna kampaň Ušili to na nás!, která si klade podobné cíle jako koalice CCC⁴.

Špatné pracovní podmínky se ovšem netýkají pouze průmyslu oděvního. Různá odvětví mají svá specifika vnášející do jejich pracovních podmínek odlišné faktory (IT průmysl je na rozdíl od oděvu velmi technologicky náročný, hračkářský zase pod přísnějším dohledem na bezpečnost hotových výrobků), nicméně rizika plynoucí z přesunu výroby za levnou práci se týkají většiny z nich.

Zdroje:

Alwood a kol.: Well dressed? The present and future sustainability of clothing and textiles in the United Kingdom. University of Cambridge, Cambridge 2006.

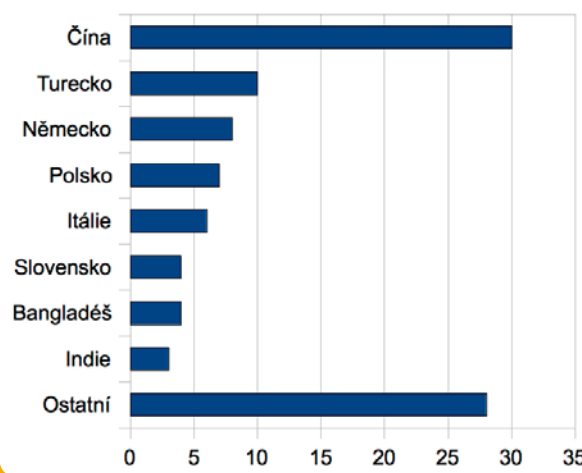
Nazneen Ahmed: Bangladesh Apparel Industry and its Workers in a Changing World Economy. Ph.D. thesis, Wageningen University, Amsterdam 2006.

Clean Clothes Campaign: www.cleanclothes.org.

Ušili to na nás!: www.usilitonanas.cz.

Zdroj fotografií: Michaela Rychtecká, cesta do Bangladéše 2009.

Dovozní teritoria v ČR v roce 2007

Specifika oděvního průmyslu

Ve většině průmyslových odvětví se zlevnění výroby dosahuje tím, že lidskou práci nahrazují stroje. Oděvní průmysl je z tohoto hlediska specifický, neboť obnáší úkony, z nichž jemnou a přesnou práci lidských rukou jednoduše vyčlenit nelze (sešívání dílů, všívání zipů, žehlení a podobně). V podstatě celý výrobní proces téměř jakéhokoli kusu oděvu lze rozdělit do mnoha jednoduchých a na sobě poměrně nezávislých úkonů.

Proč jsou lidé ze zemí takzvaného globálního Jihu přes všechna zmíněná rizika ochotni tuto špatně placenou práci vykonávat? I na venkovské oblasti rozvojových zemí stále více doléhá životní styl obyvatel „bohatého Severu“. Pole se na mnoha místech rychle proměňují v průmyslové zóny, turistická letoviska nebo v krajních případech v golfová hřiště a lidé přicházející o práci v zemědělství se vydávají hledat štěstí (tedy výdělek) do měst. Odcházejí sice převážně mladí lidé, zvláště ženy, avšak celkově nízká úroveň vzdělanosti a špatná dostupnost vzdělání obecně jim neumožňuje ucházet se o jinou než nekvalifikovanou práci. A oděvní průmysl právě takovou práci nabízí.

³ www.cleanclothescampaign.cz.

⁴ www.usilitonanas.cz.

PŘÍJEMNÁ BAVLNA A NEPŘÍJEMNÝ BAVLNÍK

**Slovo bavlna pochází
pravděpodobně z německého
Baumwolle = stromová vlna.**

Středověká představa o bavlně neboli rostlinné vlně.

John Mandeville píše v roce 1350 o bavlníku: „Roste tam (v Indii) podivuhodný strom, který plodí na konci větví maličká jehňata. Má větve tak pružné, že se ohýbají dolů a dovolují jehňatům se pást, když mají hlad.“¹

Toto smýšlení dnes budí už jen pobavení. Ale není dnešní představa o bavlně jako na omak příjemném poslu čisté a voňavé přírody podobně daleká realitě?

Bavlna je nejrozšířenějším textilním materiálem. Je jemná, příjemná, dobře sající pot, v horku chladivá, prodyšná, pevná, všude oblíbená...

Bavlník je nejvíce chemicky ošetřovanou rostlinou, největším spotřebitelem vody v suchých oblastech, mnohde jediným živým obyvatelům monokulturní pouště bavlníkového pole, osudem otroků na americkém Jihu devatenáctého století, nejrozšířenější textilní plodinou...

Odkud je bavlna v našem pyžamu?

Osmdesát procent celosvětové produkce bavlny vyroste v pouhých pěti zemích: v Číně, Indii, USA, Pákistánu a Brazílii. Pro mnohé země, jako je Uzbekistán či západoafrické státy Burkina Faso, Benin, Mali nebo Senegal, je však bavlna životně důležitou a nejvýznamnější vývozní komoditou.

Největším **vývozcem bavlny** je tradičně a dlouhodobě USA (především Texas a další jižní státy), druhé a třetí místo si v závislosti na úrodě a indické místní spotřebě navzájem předávají Indie a šestý největší producent – Uzbekistán. Čtvrtým největším vývozcem je Brazílie.

Největšími **dovozci bavlny** jsou díky textilnímu průmyslu Čína, Bangladéš, Turecko, Pákistán a Indonésie.

Spotřeba bavlny kopíruje do značné míry výrobu bavlněných vláken a strukturu světového textilního průmyslu: jejími největšími spotřebiteli jsou největší výrobci textilu: Čína, Indie, Pákistán, Turecko, Brazílie a Bangladéš.

Při pěstování bavlny je používáno extrémně vysoké množství pesticidů – bavlník je nejvíce chemicky ošetřovanou rostlinou na světě. Na čtyři procenta obdělávané zemědělské plochy, kterou v celosvětovém měřítku bavlna zaujímá, dopadne více než deset procent světové spotřeby pesticidů a téměř pětadvacet procent světové spotřeby insekticidů. Na jeden hektar bavlny tak připadá téměř jeden kilogram pesticidů každý rok².

Deset největších producentů bavlny (sklizeň v sezóně 2008/09)

Země	Produkce v tis. tun za rok 2008	Podíl na světové produkci v %
1. Čína	7947	32,34
2. Indie	5443	22,15
3. USA	2945	11,99
4. Pákistán	1960	7,97
5. Brazílie	1361	5,54
6. Uzbekistán	1110	4,52
7. Turecko	501	2,04
8.–9. Austrálie	283	1,15
8.–9. Turkmenistán	283	1,15
10. Řecko	240	0,97

¹ www.wikipedia.com.

² <http://www.watershedsentinel.ca/content/deadly-chemicals-cotton>.

Mnohé z používaných látek jsou přitom vysoce toxické: k hubení škůdců se běžně používá například Aldicarb, klasifikovaný Světovou zdravotnickou organizací (WHO) jako extrémně nebezpečný.

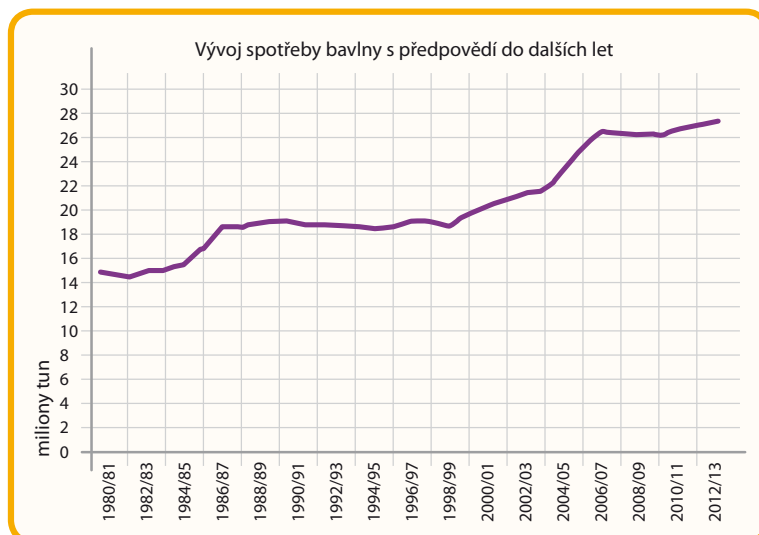
Pesticidy používané na bavlníkových polích způsobují nesčetné problémy především v rozvojových zemích, kde dostupnost a kvalita lékařské péče nedostačují vznikajícím problémům.

Hubí pesticidy jenom škůdce?

Ročně jsou ohlášeny tři miliony otrav způsobených pesticidy, z toho asi 220 tisíc otrav končí smrtí. 99 % smrtelných otrav se stane v rozvojových zemích, ačkoliv je tam použito jen dvacet procent celkové produkce pesticidů. Vliv pesticidů nezasahuje jen ty, kdo s nimi přímo pracují, ale nepřímě i obyvatelé celých obcí, kteří je dýchají ze vzduchu, skladují je ve svých domech nebo pijí kontaminovanou vodu.

Na bavlnu se kromě intenzivních postřiků insekticidy a herbicidy používají také defolianty, které při mechanické sklizni způsobují potřebné uschnutí rostlin ve správný čas, a dále desikanty pro vysušování rostlinných pletiv, urychlující otevírání dozrálých tobolek. Ve Spojených státech je například nejpoužívanějším defoliantem Ginstar (výrobce je německá firma Bayer). Jeho účinná složka diuron je považována americkým ministerstvem životního prostředí (EPA) za karcinogen. Další chemie se pak používá při zpracování bavlny – při sprádání vláken proti tření, při bělení (například chlorem) a při barvení.

Když se začalo kvůli větší spotřebě bavlny používat při jejím pěstování čím dál větší množství pesticidů, na něž si rostliny stále více zvykaly, roztáčela se tak spirála, která se zdála být velmi těžko zastavitelná. Řešením směrem k navrácení původní odolnosti se zdálo být použití geneticky modifikované bavlny³, jež si sama vyrábí svůj insekticid. Pravda je ovšem trochu složitější: bavlna sice opravdu nepotřebuje ošetřování pesticidy proti konkrétnímu škůdci, avšak jiní škůdci jsou vůči této látce odolní a na ty je insekticidů stále potřeba. Farmáře, přecházející na tuto bavlnu, o které jsou přesvědčováni, že nadále nepotřebuje ošetřování insekticidy, ale paradoxně uvrhá do ještě horší situace. Cena semen je vyšší než u běžné bavlny a farmáři jsou nuceni kupovat je každý rok znovu, neboť jsou vázáni smlouvou s výrobcem, jenž jim ukládá povinnost tato semena dále nešířit a znovu nepoužívat. Většina farmářů je velmi zadlužena a mnozí volí dokonce i sebevraždu (nejběžnějším a nejjednodušším způsobem na indickém venkově je vypít pesticidu).

3 Geneticky modifikovaná (GMO) bavlna je bavlna, do níž je vložen gen z bakterie bacillus thuringiensis (Bt), který kóduje tvorbu Bt toxinu, látky toxické pro některé druhy hmyzu škodící na bavlně. Bavlník si tak vyrábí sám insekticid, jenž zabíjí některé její škůdce. Jenže ne všechny: farmáři používající GMO bavlnu čelí nárůstu výskytu škůdců odolných na Bt toxinu, kteří se předtím při postřicích širokopásmovými pesticidy nevyskytovali.

Komu pesticidy prospívají?

Největším hráčem na trhu s geneticky modifikovaným osivem bavlníku je americká firma Monsanto, vůbec největší světový prodejce osiv (ovládá třiadvacet procent globálního trhu osiv). Monsanto také ovládá osmdesát sedm procent trhu s veškerými geneticky modifikovanými semeny, a tvoří tak v této oblasti téměř monopol⁴. Zajímavé je, že Monsanto je současně pátý největší výrobce pesticidů a významná je také jeho spolupráce se třetím největším výrobcem pesticidů – firmou BASF, pro kterou vytváří semena odolná speciálně na jejich pesticidy.

Problém používání pesticidů v zemích globálního Jihu je často umocněn následujícími skutečnostmi:

- při práci s vysoce nebezpečnými pesticidy, které se prodávají komukoliv bez evidence, se většinou nepoužívají žádné ochranné prostředky a pěstitelé například běžně míchají pesticidy holou rukou
- protože jsou pesticidy drahé, kradou se; z tohoto důvodu jsou často skladovány ve stejné místnosti, kde se spí, jí a bydlí
- použité nádoby od pesticidů se užívají k přepravě pitné vody a ovlivňují negativně zdraví lidí, kteří ji pijí
- farmáři obvykle neprošli školou, a nerozumějí tedy návodů
- mnozí, kteří návodů rozumějí, přesto raději používají větší množství, „aby byl účinek jistější“, čímž škodí půdě i podpovrchovým vodám

Všechny uvedené praktiky jsou často jevem každodenním a opakovaným.

V rakovinovém vlaku není měkoučko a teploučko⁵

Každé ráno v 9:20 vyjíždí vlak z Bathindy v severozápadní Indii. Místní média ho označují jako „rakovinový vlak“. Většina cestujících jsou zemědělci na cestě do dobročinné nemocnice kvůli léčbě rakoviny, neboť počet rolníků trpících rakovinou v Indii nyní prudce vzrostl.

Ve státě Punjab v severozápadní Indii, odkud pochází mnoho rolníků postižených rakovinou, se sklízí většina bavlny pro výrobu oděvů. Právě na těchto polích začíná svou pouť bavlna dovážená v podobě povlečení, ručníků či džínů do evropských obchodů. Punjab leží v takzvaném bavlníkovém pásu a pole s bavlnou se zde zdají být nekonečná. Všude se používají pesticidy ve velkých množstvích. Jedním z mezinárodních výrobců, jejichž postřiky se zde používají, je i dánská firma Cheminova.

„Posledních několik let zemědělci provádějí dvacet či třicet postřiků do roka. Dělníci míchají přípravky Glyphos, Lufhos či Classic,“ uvádí Yash Goyal, indický dealer těchto přípravků. Většina přípravků je však tak nebezpečných, že v Evropě bylo jejich používání již dávno zakázáno. Ne ovšem v Indii. „Jsem zemědělec a své pole stříkám dvacetkrát nebo jednadvacetkrát za rok. Když dělám postřik, tak cítím, že pro moje tělo je to špatné. Potím se, bolí mě hlava a žaludek. Byl jsem s tím u doktora a řekl mi, že jsem se svými postřiky přiotrávil,“ popisuje svoji situaci punjabský pracovník Suhinder Singh.

Indické úřady varovaly před nadměrným užíváním pesticidů. „Lidé zde si běžně myslí, že čím více jich využijí, tím lépe, tím větší účinek.

4 Who benefits from GM crops, s.14, zpráva Friends of the Earth.

5 Zpracováno podle filmu A Killer Bargain.

Ale není to pravda, dokonce je to kontraproduktivní – škůdci začínají být více odolní a další postřiky už na ně téměř nefungují“ popisuje situaci dánský ekolog Finn Bro-Rasmusen. Firma Cheminova si je vědoma nebezpečí svých přípravků, proto na obalech pro jejich používání stanovuje přísná pravidla: je nutné se chránit gumovými obleky, rukavicemi, botami, rouškami, maskami či čepicemi, míchat pouze nesavými materiály a podobně. K čemu však taková informace na obalu je, když většina rolníků je negramotná a nápisy si nepřečte? Yash Goyal v tom nevidí problém: „Když si to rolník neumí přečíst sám, musí mu to přečíst jeho syn, bratr či kdokoliv jiný, kdo číst umí.“

Nedostatek informací, jež se k lidem dostávají, je příčinou zvýšeného výskytu rakoviny v tomto regionu. Je naprosto nepřijatelné, aby dánská firma vyráběla a prodávala v Indii takové přípravky, které by kvůli jejich smrtelné nebezpečnosti ve svém domově nikdy nepoužívala.

Žíznivá bavlna

Dalším významným problémem pěstování bavlny je vysoká spotřeba vody. V suchých či polosuchých oblastech, kde se bavlna obvykle pěstuje, jako je Súdán, Senegal či Uzbekistán, je nutné používat umělé zavlažování. Při spotřebě 550–900 litrů vody potřebných k vypěstování jednoho kilogramu surové bavlny není divu, že právě intenzivní pěstování bavlny je hlavní příčinou extrémního zmenšování Aralského jezera. Navíc se až šedesát procent vody při použití zastaralých systémů zavlažování ztrácí či vypařuje bez užítku. Kromě toho dochází také k významnému zasolování půdy a k erozi.

Máme na výběr, jestliže pesticidy oblékat nechceme?

Řešení neudržitelné situace pěstování bavlny se nabízí několik.

Z bavlny se vyrábějí v mnoha ohledech velmi příjemné oděvy a bylo by škoda přestat ji po poznání rizik s jejím pěstováním spojených používat. Jedním z řešení mohou být dnes už v mnoha zemích včetně České republiky poměrně dobře dostupné oděvy a další výrobky z **biobavlny** (pěstované bez použití pesticidů).

Zásady ekologického zemědělství dodržované při pěstování bavlny mají příznivý dopad nejen na výsledný materiál, ale i na životní prostředí v okolí polí a na farmáře samotné. Nezajímají se však o sociální dopady na pěstitele. Jejich situaci zlepšuje pěstování **fair trade bavlny**. Zájem o obě tyto alternativy, často dostupné i jako bio a fair trade současně, v posledních letech prudce roste.

Variantou je také **nepoužívání konvenční bavlny**. Existuje mnoho jiných materiálů, které mají na životní prostředí i pracovníky při pěstování a zpracování pozitivnější dopady, a to jak tradičních, jako jsou len nebo vlna, tak i méně tradičních, například bambus, ramie či ananas. Dále máme k dispozici široké spektrum nejrůznějších umělých vláken z celulózy či ropy nebo úplně nových se speciálními vlastnostmi, jako jsou nanovlákná. Ne vždy však platí, že výběr jiných materiálů je zárukou přínosu pro životní prostředí i pro lidi, kteří je pěstují/vyrábějí. Energetická náročnost materiálů z ropy a silná chemizace při výrobě bambusových vláken jsou jen některými z mnoha problematických aspektů alternativních materiálů.

„Jak nejspolehlivěji poznáš, jaká barva bude v příští sezóně módní?“

„Pravidelně sleduj jihočínské řeky...“

(Čínský vtíp. Zdroj: The Travels of a T-shirt.)

Zdroje:

Společnost pro Fair Trade: manuál z cyklu Svět v nákupním košíku—Šaty dělají člověka... A kdo dělá šaty?

Rivoli, P.: *The Travels of a T-shirt in the Global Economy*. John Wiley and Sons, Hoboken, NJ 2009.

Environmental Justice Foundation (EJF): www.ejfoundation.org: *White Gold, The True Cost of Cotton, The Deadly Chemicals in Cotton, What's Your Poison, Slave Nation, Still in the Fields*,

Chmelař, P.-Rut., O.: Dopady české spotřeby na rozvojové země. (Dostupné na www.fairtrade.cz.)

Who benefits from GM crops, the rise of pesticide use. Zpráva Friends of the Earth International, Amsterdam, January 2008. [online] Dostupné z: <http://www.foei.org/en/resources/food-sovereignty/publications>.

Vzdělávací materiály o bavlně a jejím použití: <http://www.cotton.org/pubs/cottoncounts/resources.cfm>.

Stránky o pracovních právech: <http://www.laborrights.org/stop-child-labor/cotton-campaign>.

Případová studie o Aralském jezeře: <http://jpohl.blogspot.com/2005/09/history-of-cotton-in-uzbekistan.html>.

Článek o historii bavlny na světovém trhu: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/195131-bavlna-jeden-z-prvnick-komoditnich-futures/>.

Reklamní spot o kombajnu na bavlnu firmy na zemědělskou techniku John Deere: http://www.deere.com/media/player/en_us_mediaplayerpopup.html?divisionName=/ag/cotton/&Video=cotton_picker_42272&r=1&height=270.

Americká Pesticide Action Network: <http://www.panna.org/resources/cotton>.

Stránka o biobavlně: <http://www.sustainablecotton.org/>.

Stránky o geneticky modifikovaných plodinách a firmách: www.gmwatch.org.

Filmy:

Altemeier&Hornung Filmproduktion: *100% cotton-Made in India*. O pěstování bavlny a výrobě textilu v Indii.

Tom Heinemann: *A Killer Bargain*. O používání pesticidů v Indii.

Pesticide Action Network: *Organic Cotton-Moral Fibre*. Svědectví z Beninu.

Marie-Monique Robin: *World According to Monsanto*. O činnosti a způsobech jednání společnosti Monsanto včetně propagace GMO bavlny a svědectví o jejich vlivu na Indii či o kontaktech v americké vládě.

svět v nákupním košíku

Svět v nákupním košíku?

Děti, které nemohou chodit do školy, protože pracují na kakaovníkových plantážích, krvavé boje o kontrolu nad těžbou kovů nutných k výrobě našich mobilních telefonů, hromady vyhozených monitorů plných nebezpečných látek v sousedství lidských domovů, chudnoucí majitelé drobných farem, kteří sklízíjí druhou nejobchodovanější komoditu světa – kávu, trička plná jedů, evropské krávy pochutnávající si na exotických plodinách...

To je jen několik možností dopadu světové spotřeby a globálního obchodování na takzvané rozvojové země. Ze současného stavu globalizace, ve kterém jsou jednotlivé země na sobě spíše více než méně závislé, profituje většina zemí po svém – bohatší státy získávají zboží a volnou pracovní kapacitu v sektoru služeb, chudší státy pracovní místa pro své obyvatele a odbyt na trhu s přírodními komoditami. Součástí světového obchodu jsou však také negativní dopady na společnost a životní prostředí a ty jsou mezi jednotlivými zeměmi rozloženy právě tak nerovnoměrně jako světové bohatství.

Dopady české spotřeby na země „globálního jihu“ jsou nezanedbatelné a velmi komplexní – v tomto přehledu jsou uvedeny pouze vybrané konkrétní příklady. Cílem není poskytnout vyčerpávající přehled, ale inspirovat k zamyšlení nad naší spotřebou a jejím vlivem na globálně propojený svět.

Publikace, kterou držíte v ruce, shrnuje informace z podkladových materiálů k jednotlivým dílnám pro školní třídy, realizovaných Společností pro Fair Trade v rámci programu Svět v nákupním košíku. Nedílnou součástí jednotlivých textů této publikace jsou případové studie, které můžete přímo využít ve své výuce, a navázat tak na realizované dílny.

V závěru kapitol jejich autoři představují možná řešení těchto globálních problémů.

V roce 2010 vydala Společnost pro Fair Trade
www.fairtrade.cz
www.svetvnakupnimkosiku.cz

Tato publikace je realizována s finanční podporou Evropské unie. Obsah je zcela na zodpovědnosti Společnosti pro Fair Trade a v žádném případě nesmí být považován za stanoviska Evropské unie. Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR.

Materiály jsou tištěny na recyklovaném papířepapíře (vnitřní strany) a na papíře ze dřeva pocházejícího z šetrného lesního hospodaření.